

Jelige: Viribus Unitis

Tartalom

Bevezetés	- 3 -
1. A Curia történeti előzményei, létrejötte és működése az 1849-es megszűnéséig....	- 5 -
1.1 Az 1844 előtti előzmények - a Hétszemélyes és a Királyi tábla	- 5 -
1.2. A Váltó-feltörvényszék és a Curia, mint egység.....	- 8 -
1.3. A Curia 1844-től a szabadságharc végéig.....	- 11 -
2. A „százéves pörök hazája” a sas szárnyai alatt.....	- 14 -
3. A hazai legfelsőbb bírói szerv a neoabszolutizmus enyhülésétől a kiegyezésig	- 17 -
3.1. Az Országbírói Értekezlet, és a Curia újbóli felállítása 1861-ben	- 17 -
3.2. Az országbírói titulus	- 20 -
3.3. Apponyi György, a császárhű hazafi	- 22 -
3.4. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok Curiára vonatkozó részei, és a tervezet fogadtatása az országgyűlésen	- 24 -
3.5. A Curia működése az Országbírói Értekezletet követő években 1867-ig.....	- 27 -
4. Mailáthok a haza szolgálatában	- 30 -
4.1. A Mailáth család származása; I. Mailáth György, a hírnévszerző nagyapa.....	- 30 -
4.2. II. Mailáth György, „a legrátermettebb országbíró”	- 32 -
4.3. III. Mailáth György, „a jognak nemese”	- 34 -
Összegzés	- 37 -
Hivatkozott irodalom és források	- 39 -

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben az igazságszolgáltatásban lezajlott változások következtében a jogtörténetben ismert bírói fórumok elnevezései nagy hasonlóságot mutatnak a jelenlegi, és a több mint másfél évszázaddal ezelőtti állapottal.

Jelen dolgozat keretében a 19. század első felétől kiindulva a lehető legpontosabban próbálom bemutatni a magyar legfelsőbb szintű bírói fórumot, a Curiát. Mint látni fogjuk ezen pontos leírás elérése végett azonban megkerülhetetlen a kijelölt korszakot megelőzően kialakult szervek és hozzájuk tartozó egyes országos méltóságok ismertetése is. Ezen országos méltóságok ismertetése nem lenne teljes azonban azon személyek életútjának ismertetése nélkül, akik betöltötték, hiszen: „Vizsgáld a kort: s megérted emberét; vizsgáld az embert: s megérted korát!” Tehát a dolgozatban a Curia, mint intézmény bemutatásán túl az országbírói méltóság, és a korszak emblematisztikus személyeinek életútján keresztül próbálok pontos képet adni a legfőbb ítélkezési hatalomban bekövetkezett változásokról.

A Curia szó alaki használatával kapcsolatban szeretném felhívni a figyelmet, hogy még a korabeli források sem voltak egységesek e tekintetben. Találkozhatunk királyi kuria¹, királyi Kuria², királyi Kúria³, Királyi Kuria⁴, és Királyi Curia⁵ írásalakkal is. Előfordul olyan forrás is, ahol egy oldalon belül láthatjuk a királyi Curia és a királyi curia formákat is,⁶ sőt akad olyan, ahol a királyi Curia, Curia és a curia alaktani hármas egyszerre van jelen egyetlen oldalon.⁷

¹ Az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861., Nyomatott Trattner-Károlyinál, Pesten, 1861 (a továbbiakban: ITSZ.), 11. o.

² Hegedűs Lajos: A magyar közjog alapvonalai, Heckenast Gusztáv nyomdája, Pest, 1861 (a továbbiakban: Hegedűs), 159. o.

³ Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon, 1849-1865, Harmadik kötet, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1932 (a továbbiakban Berzeviczy III.), 187. o.

⁴ A Pallas Nagy Lexikona, X. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895 (a továbbiakban: Pallas X.), 564. o.

⁵ Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, IV. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903 (a továbbiakban: MJL. IV.), Királyi Curia. A szócikket szerkesztette: Marschalkó Pál 799. o.; lásd még: Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban, I. rész, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1845 (a továbbiakban: Frank), 72. o.

⁶ Wenzel Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere, I. kötet, A Kir. M. Egyetemi Nyomdából, Buda, 1863 (a továbbiakban: Wenzel), 82. o.; továbbá: Suhayda János: A magyar polgári törvénykezés rendszere az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokhoz alkalmazva, Nyomatott Trattner-Károlyinál, Pesten, 1862 (a továbbiakban: Suhayda), 24. o.

⁷ Törvényhozási és Törvényszéki Csarnok, Kiadó tulajdonos és felelős szerkesztő: Szokolay István, Nyomatott Kocsi Sándor által, Pesten, 1865, Hetedik évfolyam, 3. szám, 1865. január 10., kedd (a továbbiakban: Törvényhozási Csarnok 1865/3.), 9. o.

Mivel azonban leggyakrabban a királyi curia⁸ szóval írták le a legfelsőbb bírói fórumot, ezért jelen dolgozat keretében én is ezt az alakot fogom használni minden más fajta jelentésétől (pl. vidéki curia) elkülönítve szó eleji nagy kezdőbetűvel, valamint a hatályos jogtól (Kúria) való elhatárolás és félreértések elkerülése végett Curiaként megjelenítve. Ezen írásalakkal (Curia) szintén sok korabeli forrásban találkozhatunk.⁹ A királyi jelzőt a továbbiakban előtte ismételve nem tartom szükségesnek.

A Curiát alkotó két (majd 1840-től három) tábla szerkezeti és működési ismertetésén keresztül a lehető legpontosabb leírását szeretném adni a legfelsőbb ítélkező fórumnak.

A Curia 1849-es megszüntetése után beállt állapotokról, azok főleg alkotmányjogi szempontból fontos kérdései okán, valamint a teljes mértékű elválasztottsága miatt a Curiától az ezen korszakban működő legfelsőbb bírói szintek nem kerülnek részletes bemutatásra. Az időbeli folytonosság azonban azt kívánja, hogy ne hagyjam teljesen figyelmen kívül működésüket.

A neoabszolutizmus enyhülése következtében látni fogjuk a hazai érdekek harcát a birodalommal szemben, majd az emblematisztikus államférfiak határozott fellépése következtében a visszaállított Curia működésének újraindulását.

A dolgozat lehatárolása érdekében időbeli korlátként a kiegyezés évét adom meg, hiszen ezt követően olyan változások mentek végbe (1868. évi XLIV. évi törvénycikk, 1869. évi IV. törvénycikk) a hazai eljárásjog, bírói szervezet, és a hatalmi ágak elválasztása tekintetében, amelyek tárgyalása már nem lenne célravezető jelen dolgozat keretében. A polgári korszakba átvezető törvények voltak ezek, amelyek teljes mértékben átalakították a Curia szerkezetét is (például: ezt követően beszélhetünk majd a Magyar Királyi Curiáról). Terjedelmi korlát lévén a téma súlyának megfelelő kifejtésre nem lenne lehetőség ezeket a tárgyakat nézve.

⁸ Récsi Emil: Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott, Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, Buda-Pest, 1861 (a továbbiakban: Récsi), 506. o.; lásd még: Varga Endre: A királyi curia 1780-1850, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974 (a továbbiakban: Varga), 156. o., 201. o.; Wenzel, 82-86. o.; Suhayda, 4., 6., 24., 27-28. o.

⁹ Törvényhozási s Törvényszéki Csarnok, Kiadó tulajdonos és felelős szerkesztő: Szokolay István, Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál, Pesten, 1861, Harmadik évfolyam, 113. szám, 1861. augusztus 30., péntek (a továbbiakban: Törvényhozási Csarnok 1861/113.), 472. o.; Törvényhozási Csarnok 1865/3., 10-11. o.; Az 1861. év április 2. pesten egybegyűlt országgyűlés Képviselőházának Naplója., Szerkeszti: Hajnik Károly, Második Kötet, Landerer és Heckenast Tulajdona, 1861 (a továbbiakban: Képviselőházi Napló 1861.), 164. o.

1. A Curia történeti előzményei, létrejötte és működése az 1849-es megszűnéséig

1.1 Az 1844 előtti előzmények - a Hétszemélyes és a Királyi tábla

Ahogy azt már említettem és ismeretes, a Curia a legfőbb ítélkező szerv, amely a bírói tevékenységet gyakorolja a király nevében.¹⁰

A legfőbb ítélkezői tevékenységet ellátó személyek feladatköreinek megjelenése és kialakulása a 12-15. század közé tehető, amikor a királyt ítélkező tevékenységében az országos főméltóságok (nádor, országbíró, kancellár, királyi személynök, tárnokmester)¹¹ helyettesíthették és a növekvő ügyszám valamint a király tehermentesítése érdekében gyakorolhatták a bírói tevékenységet. Az oklevelek gyakran a király ezen jogának gyakorlását legfőbb jogszolgáltatói (summus iustitarius) tevékenységnek nevezték.¹²

A joganyag, és az elbírálandó ügyek számának növekedésével azonban szükségessé vált egy állandó összetételű és székhelyű legfelsőbb bíró fórum. Jelentős kodifikációs folyamat indult el 1723-ban hazánkban, amelynek legfontosabb eredményének tekinthető azon elv felismerése és törvényben való megfogalmazása, miszerint a bírói hatalmat nemcsak horizontálisan¹³, hanem vertikálisan¹⁴ is meghatározottá kell tenni. Ezen követelmények kielégítése érdekében került felállításra az 1723. évi XXIV. és XXV. törvénycikkek alapján¹⁵ a Pesten állandó székhellyel rendelkező Hétszemélyes tábla és Királyi tábla¹⁶, amelyeket közös név alatt együtt királyi Curiának¹⁷ neveztek.

A Curia fejlődéstörténetének elengedhetetlen eleme a Királyi tábla és a Hétszemélyes tábla témánk szempontjából legfontosabb történeti elemeinek összefoglalása. A két tábla közül a Királyi tábla munkája jelentős mértékben túlhaladta a felette álló Hétszemélyes tábla munkáját, mivel a peres eljárások érdemi része itt zajlott. A Királyi tábla élén a királyi

¹⁰ Récsi, 236. o.

¹¹ Pomogyi László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár, Mérték Kiadó Kft., Budapest, 2008 (a továbbiakban: Pomogyi), 724. o.

¹² Récsi, 235. o.

¹³ A végrehajtó hatalomtól való eltávolodást szabályozta az 1723. évi XXIV., XXV. törvénycikk

¹⁴ Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, Franklin Társulat, Budapest, 1896 (a továbbiakban: CIH), 1723. évi XXX. XXXI. tc.

¹⁵ CIH., 1723. évi XXIV. és XXV. törvénycikkek

¹⁶ MJL. IV., 799. o.

¹⁷ Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, III. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900 (a továbbiakban: MJL. III.), Döntvény. A szócikket szerkesztette: Gaal Vilmos 87.o.; MJL IV., 799.o.; lásd még: Hegedűs, 159.o.; Pomogyi, 724. o.; Varga Endre – Veres Miklós: Bírói levéltárak 1526-1869, szerkesztette: Sashegyi Oszkár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989 (a továbbiakban: Sashegyi), 7. o.; Frank, 72. o.: „A tekintetes Királyi tábla és az ország fő-törvényszéke (a Nagyméltóságú Hétszemélyes Tábla) egygyütt a Fenséges Királyi Curiát teszik.”

személynök, mint a tábla elnöke állt, akinek feladatai közé tartozott a bíróság vezetése, továbbá irányította a magyar ügyvédképzést, valamint 1848-ig¹⁸ elnökölt az alsó tábla ülésein.¹⁹

A Királyi tábla tagjai voltak: két egyházi és két országnagy (táblabírák), az ország rendes bíráinak helyettesei (alnádor, alországbíró, akiket 1848-ig a nádor és országbíró nevezett ki és eskettek fel)²⁰, négy ítélőmester (egy a nádoré, egy az országbíróé, kettő pedig a királyi személynöké), tíz rendes és számfeletti közbíró, valamint a királyi ügyész.²¹ Érdekes, hogy a fent említett tisztségviselők²² után az alkalmazottak rangsorában az ajtónálló, fűtő, a kapus, és a szolgák után következnek csak az úgynevezett „szegények ügyvédei”. Ezek az ügyvédek félig álltak csak a Curia alkalmazásában, mert önálló praxist is folytathattak²³, feladatuk a vagyontalan ügyfelek perbeli képviselésének ellátása valamint ügyeik vitele volt.²⁴

A Királyi tábla teljes ülésén az összes bírói személy részt vett, határozathozatalhoz az elnökkel együtt legalább kilenc tag jelenléte volt szükséges.²⁵ A teljes ülés egy nyilvános és egy zárt ülésre tagozódott. A nyilvános ülésen történt az ügyek felvétele, az ítélethirdetés és az ügyvédek felesketése is. Ezt követően került sor a zárt ülésre, ahol az egyes ügyekkel megbízott előadók - ítélőmester, később a közbírók is előadók lettek²⁶ - olvasták fel az ügyek iratait.²⁷ A hatékonyság növelése érdekében tanácsokat alakítottak, és osztályüléseket is tartottak, ahol polgári, büntető és bányaugyeket bíráltak el.²⁸ Hatásköre nem csak fellebbviteli ügyekre terjedt ki, hanem egyes esetekben elsőfokú bírósággént is eljár²⁹ (pl. az adományos ellen indítható per).³⁰ Illetékessége a Magyar Királyság területére, azonban egyes esetekben Horvát-Szlavóniára is kiterjedt.³¹ A határozatok végrehajtása fellebbviteli ügy esetén az első fokon eljáró bíróságra hárult. A Királyi táblának csak abban az esetben volt feladata a végrehajtás, amennyiben elsőfokú bírósággént járt el.³²

¹⁸ MJL. IV., 800. o.

¹⁹ Varga, 156. o.

²⁰ Varga, 160. o.

²¹ MJL. IV., 800. o.

²² Tevékenységük részletes ismertetése nem célja a dolgozatnak az országbírói tisztség kivételével, amelyre a IV. 2. fejezetben kerül sor.

²³ Varga, 167. o.

²⁴ MJL. IV., 800. o.

²⁵ CIH., 1723. évi XXV. törvénycikk 3. §.

²⁶ MJL. IV., 800. o.

²⁷ Varga, 173. o.

²⁸ MJL. IV., 800. o.

²⁹ Pomogyi, 584. o.; lásd még: MJL. IV., 800. o.

³⁰ Varga, 178. o.

³¹ Varga, 187. o.

³² MJL. IV., 800. o.

A Hétszemélyes tábla tagjai az 1715. évi XXIV. törvénycikk értelmében az ország rendes hét bírása volt: a nádor, az országbíró, a főkancellár, a tárnokmester, a főseneschal, a horvát és az erdélyi bán.³³ A Hétszemélyes tábla voltaképpen a nádor bírósága volt, a tagok az ő - később az országbíró - elnökletével ítéleztek fellebbviteli ügyekben.³⁴ A későbbiekben tagjainak a száma többször is emelkedett (1723-ban nyolccal, 1741-ben négygyel, és végül 1844-ben kettővel). Érvényes ítélethozatalhoz az elnök jelenlétén kívül további tíz tag jelenléte szükségeltetett.³⁵

A Hétszemélyes tábla kizárólag fellebbviteli ügyekben járt el.³⁶ Az ügyek előadó bírái ugyanazon személyek voltak, akik a Királyi táblán is előadták azt³⁷, de a Hétszemélyes tábla ülésén szavazati joguk nem volt.³⁸ A perek tárgyalása mindig teljes és zárt ülés keretében zajlott le.³⁹

A két tábla közös ítéletlevelet alkotott, amely a király nevében és a királyi bírói pecséttel⁴⁰ valamint a királyi személynök aláírásával ellátva nyerte el hitelességét, mivel a Hétszemélyes táblának nem volt királyi pecsétje és joga az ítéletlevél aláíráshoz.⁴¹

Az ítéletlevelek érthetőségét jelentős mértékben elősegítő jogszabály volt az 1836. évi III. törvénycikk, amely a törvényerőre emelkedését követően előírta a Királyi tábla és az ezen a jogszabályhelyen Királyi Udvari Fő-Törvényszék névvel leírt Hétszemélyes tábla számára, hogy az előttük letárgyalt perekben született ítéleteket magyar nyelven hozzák meg.⁴² A reformkor éveiben két okból is mérföldkőnek számított ez a törvény. Az első, hogy nyolc évvel az 1844. évi III. törvénycikk megszületése előtt már törvényi szinten szabályozták a magyar nyelv használatát az ítélezői és törvényhozói tevékenység során egyaránt. A második pedig, hogy a perben álló felek számára az eddig kizárólagos elsőbbséget élvező latin és német nyelvekkel szemben könnyebben érthetővé és ezáltal megismerhetővé váltak a magyar nyelvű ítéletlevélben foglaltak.

Az ítéletek kihirdetésük pillanatától jogerőre emelkedtek, hiszen jogorvoslattal megtámadni nem lehetett, leszámítva a perújítást. Az ítélet tartalmára vonatkozóan a végső

³³ CIH., 1715. évi XXIV. törvénycikk

³⁴ MJL. IV., 799. o.; lásd még: Pomogyi, 430.o.

³⁵ MJL. IV., 799. o.

³⁶ Varga, 188. o.

³⁷ MJL. IV., 799. o.; lásd még: Varga, 188. o.

³⁸ Sashegyi, 25. o.

³⁹ Varga, 193. o.

⁴⁰ Hegedűs, 159. o.

⁴¹ Varga, 188. o.

⁴² CIH., 1836. évi III. törvénycikk a Magyar Nyelvről, 2. §: „A jelen Törvény kihirdetésétől a perlekedők a királyi Ítéző Tábla előtt pereiket magyar nyelven kezdhetik, folytathatják, - a Királyi Udvari Fő-Törvényszék pedig azokban Ítéletet ugyan magyar nyelven hozzon.”

döntés a királyt illette meg, ugyanis jogkörébe tartozott a halálbüntetések kiszabása esetén a hozzá intézett kegyelmi kérvények feletti döntés joga.⁴³

1.2. A Váltó-feltörvényszék és a Curia, mint egység

A kereskedelmi jog anyagának feldúsulása, valamint az új jogintézmények megjelenésével szükségessé vált egy, az ilyen ügyekre specializálódott több szintű bírósági szervezetrendszer kialakítása.⁴⁴ Erre a hiányra jelentett megoldást a Curia harmadik részeként, az 1840. évi XV. törvénycikk által felállított Váltó-feltörvényszék.⁴⁵ Egy, a rendi korszak intézményeivel szakító, a polgári korszak beköszöntét előrejelző kereskedelmi és váltóügyekkel foglalkozó⁴⁶ szakbíróság került ekkor felállításra, ahol az elnöki tisztséget szakmai kvalitás alapján lehetett betölteni, és nem mint országos méltóság kapta meg ezt a posztot. Ellentétben a Hétszemélyes tábla nádorával és a Királyi tábla személynökével szemben.⁴⁷ Az elnök főhivatású bíró volt, közte és a többi bíró között rang és rendi státusz alapján nem tettek különbséget.⁴⁸

A bíróság egy elnökből és hat további bíróból állt, tagjaink számát szükség esetén a király növelhette⁴⁹, amelyre 1845. május 15-én kelt királyi rendeletben sor is került, így hat helyett már nyolc állandó tagja volt.⁵⁰ Első elnöke Végh Ignác - egykori nádori ítélőmester - volt, akit elnöki székében egészen a Curia 1848/1849-es megszüntetéséig Gosztonyi Miklós követett.⁵¹ Személyzetéhez tartozott a tanácsjegyző és két segédje, az iktató, a kiadó, két írnok, három fogalmazógyakornok, változó számú - legfeljebb hat - gyakornok, és három törvényszolga.⁵²

A király az elnököt és a bírákat 1840 végén kinevezte, és a Curiához 1840. december 30-án intézett leiratában elrendelte, hogy mint legújabb felsőbbbírósnak a Váltó-

⁴³ MJL. IV., 799. o.; lásd még: Hegedűs, 161. o.: „Vitás kérdés, hogy valjon jogosítva van-e a fejedelem, a halálra ítéltnek kegyelmet adni vagy sem? Hazánkban a koronának ezen legszebb kiváltsága tételes törvények (többek között 1715:45 tcz.) által kétségen fölül van helyezve. Ezen fejedelmi jog azonban nem önkényesen, hanem a fenforgó körülmények megfontolása s tekintetbe vételével gyakoroltatik.”

⁴⁴ Szabó István: A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlata az államalapítástól napjainkig, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004 (a továbbiakban: Szabó), 22. o.

⁴⁵ MJL. IV., 799. o.; lásd még: Pomogyi, 724. o.; Pallas X., 565. o.; Sashegyi, 10. o.

⁴⁶ Pomogyi, 1204. o.

⁴⁷ Varga, 196. o.

⁴⁸ Stipta István: A magyar bírósági rendszer története, második, javított kiadás, Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1998 (a továbbiakban: Stipta), 106. o.

⁴⁹ CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 6. §

⁵⁰ Varga, 197. o.

⁵¹ Varga, 196. o.

⁵² Varga, 197. o.

feltörvényszéknek meg kell kezdenie a működését.⁵³ A királyi leiratnak megfelelően 1841. január 1-jén megkezdte a jogorvoslattal megtámadott váltóügyek elbírálását.⁵⁴ A Hétszemélyes tábla alá rendelték, hasonlóan a Királyi táblához, de ügyszámából kifolyólag érezhetően kisebb jelentőségű bíróságként – amelyet mutatott az is, hogy a királyi pecsétjének mérete kisebb volt a Királyi táblai pecsétéhez képest -⁵⁵ vállalt szerepet a hazai legfőbb bírói szinten. Hatáskörébe tartoztak a váltóügyek, kereskedők és gyárosok egymás közötti vitái olyan esetekben, amikor az üzleti könyveket kellett megvizsgálni, vagy az áruszállítási szerződésekből eredt jogviták.⁵⁶

Országosan hét elsőfokú váltótörvényszéket hoztak létre - Pest, Pozsony, Sopron, Károlyváros, Arad, Debrecen, Eperjes székhellyel⁵⁷ -, ezektől lehetett a Váltófeltörvényszékhez⁵⁸, mint másodfokú fellebbviteli bírósághoz jogorvoslattal élni⁵⁹, amely csak fellebbviteli ügyekben járt el.⁶⁰ A fellebbezésre a váltótörvényszéki végzés felekkel való közlésétől számított 24 órán belül volt lehetőség.⁶¹ Az ítéleteket, az elnököt is magában foglaló öt tagú tanácsban hozta meg.⁶² Innen egyenesen a Hétszemélyes táblához lehetett felülvizsgálati kérelmet beadni.⁶³ Az 1844. évi VI. törvénycikk 11. § értelmében a Hétszemélyes táblán külön váltóügyekkel foglalkozó osztályt hoztak létre váltóosztály néven, és két váltóügyi bíróval bővítették ki a tagjainak számát.⁶⁴ A Hétszemélyes tábla váltóosztályán az ítéleteket hét tagú tanácsokban hozták meg⁶⁵, az elnöki teendőket a Hétszemélyes tábla elnöke végezte el.⁶⁶

Érdekesség, hogy ezen bíróknak nem kellett nemesi származásúaknak lenniük, amely eddig példanélküli volt a Curián, hiszen még az ajtónálló is nemes volt.⁶⁷ Újabb megerősítése

⁵³ Varga, 198. o.

⁵⁴ Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története, Második, bővített kiadás, Szerkesztette: Molnár András, Kiadó: Zala Megyei Bíróság és Magyar Jogászegylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996 (a továbbiakban: Bónis), 95. o.; lásd még: Sashegyi: 11. o.

⁵⁵ Varga, 198-199. o.

⁵⁶ Pomogyi, 1203. o.

⁵⁷ Stipta, 105. o.

⁵⁸ CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 132. §

⁵⁹ Varga, 200. o.

⁶⁰ MJL. IV., 801. o.

⁶¹ CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 133. §

⁶² CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 6. §

⁶³ Varga, 200. o.; lásd még: MJL. IV., 801. o.

⁶⁴ CIH., 1844. évi VI. törvénycikk 11. §: "Váltói, s mindazon ügyekben, melyek felebbvitel után a váltófeltörvényszékre tartoznak, felebbvitel esetében legfelsőbb ítélőszék a Hétszemélyes Tábla egyik osztálya leend, mellyhez ő Felsége két előadó ülnököt a kir. városokból és kerületekből, ha bár nem nemeseket is, úgy szintén több más előadókat, s ülnököket is születésre tekintet nélkül a szükséghez képest adand..."

⁶⁵ CIH., 1844. évi VI. törvénycikk 11. §

⁶⁶ Stipta, 106. o.

⁶⁷ Varga, 128. o.

volt ez a rendelkezés az 1844. évi V. törvénycikkben foglaltaknak, miszerint nem nemeseket is lehetett alkalmazni a közhivatalokban.⁶⁸

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a fent ismertetett Hétszemélyes tábla és Királyi tábla, valamint az 1840-ben felállított Váltó-feltörvényszék egy nagy intézmény, a Királyi Curia részeit képezték, és közös szervezeti egységgé váltak.⁶⁹ Többek között az egyes bírók hivatali előrelépésével is megfigyelhető a felsőbíróság fórumai között a szoros kapcsolódás, mivel általában a Váltó-feltörvényszékről a Királyi táblára, onnan pedig a Hétszemélyes táblára történt a bírók hivatali előmenetele⁷⁰ (például III. Mailáth György, Apponyi György, életrajzukat lásd a IV. 3. és az V. 3. fejezetekben). Ennél szorosabb kapcsolódási pontot jelentett azonban a két tábla közös ítélethozatala, amely a korábbiakban már bemutatásra került. A két tábla közös levéltárral és alhivatalokkal is rendelkezett, így a jegyzőket leszámítva közös hivatali szervezetet tartott fent.⁷¹

A legfontosabb mégis az, hogy a Curia kezdetben két, majd három része közös üléseket tartott, és az ezen keletkezett iratokat Királyi Curia névvel látták el.⁷² Megállapítható, hogy nem egy egyszerű hierarchizált legfelsőbb bíróságról volt szó, hanem jóval összetettebb intézményrendszerről, amelyben speciális érintkezési pontok figyelhetők meg, mind az eljárás, mind pedig a hivatalszervezet tekintetében.

⁶⁸ CIH., 1844. évi V. törvénycikk

⁶⁹ Bónis, 95. o.; lásd még: Récsi, 506. o.

⁷⁰ Varga, 201. o.

⁷¹ Récsi, 506. o.

⁷² Varga, 203. o.

1.3. A Curia 1844-től a szabadságharc végéig

Az előző fejezetben kifejtettek alapján egyértelmű, hogy a Curia a 18-19. század fordulóján, valamint a 19. század első felében általános hatáskörű legfelsőbb bírósággá nőtte ki magát.⁷³

Az immár három fórummal működő Curia történetében újabb jelentős előrelépésnek nevezhető az 1844. évi VIII. törvénycikk A Hétszemélyes Táblának ezentúl a husvétutáni törvényszakban is leendő összeülésétől, s a decretalis napok megszüntetéséről.⁷⁴ A törvény megszületése előtt a Hétszemélyes tábla évente 120-130 napot ülésezett, három törvényszakot tartva meg. Ezt követően azonban mind a négy törvényszakot megtartotta, valamint az évtized végére a Királyi tábla üléseinek száma is jelentős mértékben növekedett.⁷⁵

1847. augusztus 21-én a szent istváni törvényszakot tudta megkezdeni a régi épületében, mivel az 1838-as nagy pesti árvíz a Curia épületét sem kímélte, így kilenc évig másik épületben volt kénytelen működni.⁷⁶

Az ügyek számának emelkedésével az ülések száma is emelkedett mind a Hétszemélyes, mind a Királyi táblán. Az elhúzódó ösiségi joggal kapcsolatos örökösödési és birtokpercek egyszerre voltak jelen a polgári korszakba átvezető modernebb és gyorsabb lefolyású váltóügyekkel, amely hűen tükrözte a korszakra is jellemző - a régi és az új rend közötti - kettősséget.⁷⁷

Az 1848-as események sem hagyták érintetlenül a magyar legfelsőbb igazságszolgáltatást. Az 1848. évi III. törvénycikk értelmében ugyanis a Curia feletti törvényességi felügyelet a kancelláriától a felállításra kerülő igazságügyi minisztériumhoz - Igazságszolgáltatás és kegyelem⁷⁸ - tevődött át.⁷⁹ Az 1848. évi IX. és X. törvénycikk alapján az úrbéri ügyek lefolytatása átkerült a törvényhatóságoktól a szolgabírák és megyei törvényszékek hatáskörébe,⁸⁰ amely így végső fokon a Curia hatáskörét jelentette.⁸¹ A törvény jelentősége abban is állt, hogy a bírói függetlenséget kimondó 1869. évi IV. törvénycikk

⁷³ Pomogyi, 725. o.

⁷⁴ CIH., 1844. évi VIII. törvénycikk; Varga, 129. o.: decentralis napok: ezeken a napokon ítéletet hozni lehetett, de kihirdetni és végrehajtani nem

⁷⁵ Varga, 130. o.

⁷⁶ Varga, 131. o.

⁷⁷ Varga, 131-132. o.

⁷⁸ CIH., 1848. évi III. törvénycikk 14. § f) pont

⁷⁹ Bónis, 95. o., lásd még: Stipta, 108. o.; Varga: 132. o.

⁸⁰ CIH., 1848. évi IX. és X. törvénycikk

⁸¹ Bónis, 96. o.; lásd még: Stipta, 108. o.

megalkotása előtt húsz évvel már jelentkezik az igény a végrehajtói- és a bírói hatalmi ágak szétválasztására.

A Királyi tábla ügyvitelét könnyítő intézkedés volt az 1848. évi IV. törvénycikk, amely kimondta, hogy a képviselő tábla elnöke, alelnöke és jegyzője már nem voltak automatikusan a Királyi tábla bírái. A törvény jogerőre emelkedését követően a képviselő tábla tagjai maguk közül választották meg ezen tisztségek betöltésére a megfelelő személyeket.⁸² Így az országgyűlések nem szakították meg ítékezésében a Királyi tábla ügyvitelét.

Az 1848. évi XXVIII. törvénycikk értelmében a nádor bíraskodási jogköre megszűnt⁸³, ezt a nádor és Deák Ferenc közös rendelete a Hétszemélyes táblára ruházta át.⁸⁴

A legjelentősebb előrelépést azonban az 1848. évi XV. törvénycikk jelentette⁸⁵, amely eltörölve az ősiséget a legnagyobb tehertől szabadította meg a magyar legfelsőbb bírói fórumot, és egyértelműsítette az igazságszolgáltatás polgári átalakulását törvényi keretek között is. Ezt követően ugyanis nem volt lehetőség további ősiségi perek indítására, csak a folyamatban lévő perek tárgyalása emlékeztetett a rendi korszakra.

Az utolsó pozsonyi országgyűlés végét követően - 1848. április 14. - a Curia folytatta működését Pesten, de immár a törvényben lefektetett változtatásoknak megfelelően. A „semmitől életre hívott” igazságügyi minisztérium 1848. május 5-én értesítette a Curiát, hogy a kancellária helyett hozzá kell fordulni.⁸⁶ Deák Ferenc igazságügyi miniszter a hatékonyabb és gyorsabb ügyvitelt előremozdító rendeleteket adott ki, példának okáért a Hétszemélyes tábla és a Királyi tábla bíráinak számát táblánként harmincháromra emelte, a Váltó-feltörvényszéken pedig tizenkettőre.⁸⁷ Az 1848-as évben a Curia folyamatosan ülésezett, ügyei vitelében, bíraskodásában azonban nem figyelhető meg a törvények által előírányzott változás, hiszen a feltorlódott ügymenet miatt javarészt az 1848. március 15-e előtt megindult pereket tárgyalta.⁸⁸

A fenti reformok ellenére azonban az új kormány egy fontos dolgot figyelmen kívül hagyott: a Curia személyzetét. A javarészt aulikus érzelmű bírákból álló Curiától nem meglepő döntés volt, hogy Kossuth parancsa ellenére Pesten maradt, holott Pestről szinte minden országos hatáskörű intézmény Debrecenbe menekült.⁸⁹ Alfred zu Windisch-Grätz⁹⁰

⁸² Varga, 132. o.

⁸³ CIH., 1848. évi XXVIII. törvénycikk

⁸⁴ Stipta, 108. o.

⁸⁵ Varga 132. o.

⁸⁶ Varga, 133. o.

⁸⁷ Varga, 133. o.

⁸⁸ Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1959 (a továbbiakban: Sarlós), 73-74. o.; lásd még: Varga, 137. o.

⁸⁹ Sashegyi, 58. o.

vezetésével az osztrák haderő 1849. január 5-én szállta meg Pest-Budát.⁹¹ Ezt követően a Királyi táblán szünetelt az ítélkezés, majd 1849. január 29-én ismét összeült⁹², március 31-ig⁹³ működött. A Hétszemélyes tábla 1849. április 10-éig, a Váltó-feltörvényszék egészen április 24-éig folytatta munkáját.⁹⁴

Irányi Dániel kormánybiztos a kormányzóelnök rendeletére hivatkozva igazolásra szólította fel a tavaszi hadjárat következtében 1849. május 1-jén visszafoglalt Pest városában maradt „magyar főtörvényszéket” - a detronizáció következtében nem voltak tovább használhatóak a „Királyi tábla” és „Királyi Curia” kifejezések sem -, adjon magyarázatot, miért maradt Pesten a költözésre felszólító parancs ellenére. Az 1849. május 6-án összeült Curia válaszát azonban a kormánybiztos nem fogadta el. Másnap közölte a Curiával Vukovics Sebő igazságügy miniszternek az 1849. május 3-án kelt rendeletét, amely alapján a Curia „bíráskodását ideiglenesen felfüggesztette”.⁹⁵

Vukovics Sebő ennyivel azonban nem érte be. Intézkedési javaslatokat tett kilenc pontban, amelynek első pontja: „Az eddigi főtörvényszékek: a Hétszemélyes tábla, a „volt” Királyi tábla s a Váltó-feltörvényszék feloszlatassanak.”⁹⁶ A kilenc javaslati pontot Kossuth Lajos 1849. május 29-én elfogadta, és ezzel több évszázados működés után a Curia megszűnt.⁹⁷

Vukovics Sebő kilenc pontjában a Curia megszüntetése mellett felállításra javasolta a szabadságharc felsőbíróságát is. A legfelsőbb bíróság a Hétszemélyes törvényszék volt, alatta az országos törvényszék és a Váltó-feltörvényszék helyezkedett el. A bíróságok tagjai mind egyelők voltak, egyedül a Hétszemélyes törvényszék elnökének titulusa (országbíró) emlékeztetett a régi rendszerre.⁹⁸

A Curia egykori személyzetét a kormányzat lecserélte, és mindent megtett annak érdekében, hogy az új rend alapján az országban minél hamarabb elindulhasson a legfőbb igazságszolgáltatás az országban.⁹⁹ Ezen felállított fórumok - az Országos Főtörvényszéket leszámítva - a tényleges munkát azonban nem kezdték meg, mivel mire előkészítettek volna mindent (június 26-28) már az ellenséges haderő minden oldalról körülfárta Pestet.¹⁰⁰

⁹⁰ Nevének írásalakját a Varga Endre által használt írásmóddal azonosan fogom megjeleníteni a továbbiakban.

⁹¹ Varga, 138. o.

⁹² Varga, 139. o.

⁹³ Sashegyi, 63. o.

⁹⁴ Varga, 139. o.

⁹⁵ Varga, 140. o.

⁹⁶ Varga, 142. o.

⁹⁷ Varga, 141-142. o.; lásd még: Bónis, 96. o.; Sashegyi 58. o.

⁹⁸ Varga, 143. o.

⁹⁹ Varga, 144-145. o.

¹⁰⁰ Sashegyi, 58. o.; lásd még: Varga, 148. o.

Vukovics Sebő igazságügyi miniszter 1849. június 30-án kelt rendeletében ideiglenesen felfüggesztette a szabadságharc felsőbbbíróságának működését,¹⁰¹ amely döntés a történelmi események következtében végleges hatályúnak bizonyult. Ezzel kezdetét vette az egész birodalomra kiterjedő, központosított és egységes legfelsőbb bírósági szervezet kialakítása.

2. A „százéves pörök hazája” a sas szárnyai alatt

Pest 1849. január 5-i osztrák elfoglalását követően Alfred zu Windisch-Grätz igyekezett az irányítása alá került területeken a birodalom érdekét szolgáló intézkedéseket foganatosítani.¹⁰² A magyar igazságszolgáltatás tekintetében fontosnak tartom megjegyezni, hogy a főparancsnoknak nem állt szándékában az egész bírói kart felelősségre vonni, csak azon tagokat, akik a magyar kormányt követték Debrecenbe.¹⁰³ Erre azonban az egyéb fontosabb teendők, és a tavaszi hadjárat sikeri miatt nem volt lehetősége, hiszen az uralkodó április 12-én visszahívta tisztségéből.¹⁰⁴

A következő hónapokban a szabadságharc eseményei következtében Magyarországon szünetelt az igazságszolgáltatás, leszámítva a rögtönítélő bíróságokat. A Curia 1849. május 29-én, a szabadságharc legfelsőbb bíróságai pedig június 30-án befejezték működésüket.

Hűen tükrözi a kaotikus viszonyokat, hogy az 1849. június 14-én kibocsátott új bírósági szervezet alapvonalairól szóló császári rendeletnek a gyakorlatba történő átültetése végett 1851. május 19-én újabb rendeletet kellett kiadni. Ez a rendelet a birodalom területére nézve „harmadbíróságként” a legfelsőbb törvényszéket határozta meg,¹⁰⁵ amely 1848 óta az osztrák örökös tartományok legmagasabb bírói fórumaként működött.¹⁰⁶

A magyar igazságszolgáltatást átalakító rendelet kihirdetésére 1849. november 10-én került sor.¹⁰⁷ Ez a rendelet próbálta a régi, elavult rendszer megszüntetése és az újabb bukása miatt kialakult destabilizálódott helyzetet rendezni.¹⁰⁸ Az uralkodó 1849. június 14-i

¹⁰¹ Varga, 149. o.

¹⁰² A következőkben a rendelkezésekre álló források alapján próbálok minél pontosabb képet adni a következő tíz év magyar legfelsőbb igazságszolgáltatásáról. Ezen témakör részletekbe menő kifejtése nem célja a dolgozatnak, mivel a Curia történetétől és működésétől teljes egészében elválasztható, a történelmi kontinuitás és követhetőség érdekében azonban nem hagyható figyelmen kívül.

¹⁰³ Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon, 1849-1865, Első kötet, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1922 (a továbbiakban Berzeviczy I.), 81. o.

¹⁰⁴ Berzeviczy I., 93. o.

¹⁰⁵ Az ausztriai birodalmat illető közönséges birodalmi törvény- és kormánylap, Bécs, Kiadatott és szétküldetett: 1851. május 28-án, XL. darab (a továbbiakban: Birodalmi kormánylap XL.), 421. o.

¹⁰⁶ Bónis, 191. o.

¹⁰⁷ Stipta, 113. o.; lásd még: Bónis, 190-191. o.

¹⁰⁸ Varga, 150. o.

rendeletéhez hasonlóan a háromszintű bírósági rendszert tartotta továbbra is előnyösnek. Ezen háromszintű rendszer élén a jogorvoslattal megtámadott magyar ügyekben - az önálló magyar legfőbb törvényszék tervének bukását követően - a bécsi legfelsőbb törvényszék magyar tanácsa járt el.¹⁰⁹ Ez a magyar tanács azonban hamar elvesztette önállóságát a bécsi legfelsőbb törvényszékben,¹¹⁰ amely nem meglepő, hiszen a legmagasabb irányító szerv a bécsi székhelyű osztrák igazságügy-minisztérium volt.¹¹¹ A gyakorlatban azonban ez az intézkedés nem jelentett teljes elszigetelődést az egykori magyar legfelsőbb ítélkezési fórumtól, hiszen a megszüntetett Hétszemélyes tábla több bírása is a bécsi legfelsőbb törvényszéken dolgozott tovább.¹¹²

A Váltó-feltörvényszék működését javarészt a régi tagokkal 1849 végén folytatta. Működése azonban nem volt hosszú életű, mert hatásköre az összbirodalmi szervezetben az újonnan felállított pesti váltó és kereskedelmi törvényszékhez került át.¹¹³

Hazánk területét egységesen átfogó bírósági fórum létrehozását tudatosan kerülve öt főtörvényszéket hoztak létre - Pest, Sopron, Pozsony, Eperjes, Debrecen székhellyel -, amely főtörvényszékek a Királyi tábla hatáskörét kapták meg a kerületi beosztásoknak megfelelően.¹¹⁴ A Pesti császári és királyi főtörvényszék 1850. február 4-én kezdte meg működését.¹¹⁵ A Birodalmi kormánylap az Oberlandesgerichtet országos főtörvényszéknek¹¹⁶ fordítja tévesen, mivel ezek a főtörvényszékek csak kerületi illetékességűek voltak, így nem kaphatták volna meg az országos jelzöt.

A létrehozott főtörvényszékekben, mint másodfokú bírói fórumok öt fős tanácsokban hozták meg az ítéleteket.¹¹⁷ Az egykori Hétszemélyes tábla hatáskörét pedig a bécsi legfelsőbb törvényszék nyelte el.¹¹⁸ A birodalmi központosítási törekvéseket mutatta, hogy ezt követően a magyar bírói fórumok háromnyelvű pecsétet használtak.¹¹⁹

A bírósági rendszer újabb megerősítését jelentette 1852. március 1-jén kelt császári rendelet¹²⁰, valamint az év végén a bíróságok polgári jogügyekben való hatásköre és

¹⁰⁹ Berzeviczy I., 139. o.

¹¹⁰ Berzeviczy I., 227. o.

¹¹¹ Bónis, 195. o.

¹¹² Stipta, 113. o.

¹¹³ Stipta, 116. o.

¹¹⁴ Stipta, 115-116. o.

¹¹⁵ Sashegyi, 401. o.

¹¹⁶ Birodalmi kormánylap XL., 421. o.

¹¹⁷ Stipta, 116. o.

¹¹⁸ Varga, 151. o.

¹¹⁹ Berzeviczy I., 139. o.

¹²⁰ MJL. IV., 801. o.

illetékességéről szóló birodalmi „törvény”¹²¹, amely szerint a császári nyíltparancsban felsorolt esetekben harmadfokon a bécsi legfelsőbb törvényszék jár el.¹²² Az 1849. november 3-án kelt ideiglenesnek szánt rendeletet felváltó végleges hatályú rendelkezés 1854-ben emelkedett jogerőre. Működése mégis rövidéletűnek mondható, mivel 1861. április 30-án hatályba lépett 1860. évi Októberi diploma megszüntette hazánkban az idegen bírósági szervezetrendszer működését.¹²³

Az 1849 nyarán megszakadt perek iratanyagát a Curia levéltárába kellett átszállítani, miután a Curia volt épületét először az osztrák csendőrség, majd a pesti országos főtörvényszék kapta meg. Több éves levéltári és iratrendezői munkát igényelt, mire minden per- és iratanyag a helyére került.¹²⁴ A még el nem döntött ügyekre az új bírósági szervezetre vonatkozó rendeletben foglaltak voltak érvényesek.¹²⁵ A levéltár a Curia egyetlen olyan része volt, amely túlélte az abszolutizmus bukásának idejét és megérte a Curia újbóli 1861-es felállítását, így ez az intézmény tekinthető az összekötő kapocsnak a rendi korszak és a beköszöntő új polgári korszak Curiája között.¹²⁶

¹²¹ Az ausztriai birodalmat illető közönséges birodalmi törvény- és kormánylap, Bécs, Kiadatott és szétküldetett: 1852. december 15-én, LXXIII. darab (a továbbiakban: Birodalmi Kormánylap LXXIII.), 1084. o.

¹²² Birodalmi Kormánylap LXXIII., 1102. o.

¹²³ Bónis, 192. o.

¹²⁴ Varga, 151. o.

¹²⁵ Birodalmi kormánylap XL., 421. o.

¹²⁶ Varga, 151. o.

3. A hazai legfelsőbb bírói szerv a neoabszolútizmus enyhülésétől a kiegyezésig

3.1. Az Országbírói Értekezlet, és a Curia újbóli felállítása 1861-ben

A birodalom külügyeiben és belügyiben egyaránt olyan folyamatok és változások mentek végbe a szabadságharc bukását követő évtizedben, amely az uralkodót arra készítette, hogy próbáljon meg a békés együttélés irányába mutató intézkedéseket tenni a magyar érdekek figyelembevételével. Ilyen intézkedése volt az októberi diploma kiadása is.

Az 1860. október 20-án kiadott¹²⁷ „császári diploma” Magyarország alkotmányos helyzetét igyekezett visszaállítani¹²⁸, azaz az 1848. évi márciusi törvények figyelmen kívül hagyásával az ezt megelőző állapotot hívta életre.¹²⁹ Csakhogy ez a rendelkezés teljes mértékben szembement az elmúlt időszakban bekövetkezett változásokkal, amelyek próbálták a rendi kötöttségektől és a rendi korszakra jellemző intézményektől megtisztítani a hazai jogrendszert¹³⁰. Ezt a fajta kettőséget az uralkodó is érezte, ezért tartotta szükségesnek egy olyan testületnek az összehívását, amely megpróbálta volna orvosolni az ítélkezői hatalom által használt jogszabályok több jogforrásból való összetétele miatt született kaotikus állapotot.

Ferenc József az októberi diplomával egy időben báró Vay Miklós magyar kancellárhoz kéziratot is intézett, amelyben így fogalmazott: „szándékom Magyarországom összes törvénykezési ügyét ismét ezen ország határai közé visszahelyezni”.¹³¹ A diplomában foglaltakhoz híven megtörtént a Hétszemélyes tábla tagjainak kinevezése január 22-én – létszámukat harmincban állapították meg - amely következtében ismét Magyarországon születhettek meg a végső bírói döntések.¹³²

¹²⁷ A Pallas Nagy Lexikona, XIII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896 (a továbbiakban: Pallas XIII.), 547. o.; lásd még: Sashegyi, 422. o.

¹²⁸ Ökröss Bálint: Általános Magyar Polgári Magánjog az 1848. évi törvényhozás és az Országbírói Tanácskozmány módosításai nyomán, Nyomatott: Landerer és Heckenastnál, Pest, 1863 (a továbbiakban: Ökröss), 12. o.

¹²⁹ Bónis, 211. o.

¹³⁰ CIH., 1848. évi VIII. törvénycikk a közös teherviselésről; 1848. évi IX. törvénycikk az urbéri és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről; 1848. évi XV. törvénycikk az ösiség eltörléséről

¹³¹ Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, V. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1904 (a továbbiakban: MJL. V.), 717. o.

¹³² Berzeviczy III., 187. o.

A bizottság vezetésével Gróf Apponyi Györgyöt bízták meg, aki a diploma kihirdetését követően az országbírói tisztséget töltötte be.¹³³ A bizottságot a magyar jogtörténet Országbírói Értekezletnek nevezte el, és összesen hatvan személyt hívtak meg rá, hétszemélynőket¹³⁴, ügyvédek¹³⁵, bírakat¹³⁶, egyetemi tanárokat¹³⁷, bányászati¹³⁸ és kereskedelmi¹³⁹ szakembereket, és más elismert jogtudósokat valamint országos méltóságokat¹⁴⁰. A választmányt az országbíró 1861. január 23-ára hívta össze.¹⁴¹ Az uralkodó azzal kívánta gyorsítani a „tanácskozmányt”, hogy az abszolutizmus szülte jogi megoldások addig maradnak hatályban, amíg a végleges tervezeteket el nem készíti a bizottság.¹⁴²

Az elnök nyitóbeszédében kijelentette, hogy az Értekezlet egyik legfontosabb tárgya a Curia visszaállításának kérdése.¹⁴³ Történelmi esemény következett be már rögtön az ülés megnyitását követő napon, ugyanis az Országbírói Értekezlet 1861. január 24-én kimondta a Királyi Curia visszaállításának elvét¹⁴⁴, azáltal, hogy egyhangúlag megszavazták a Királyi tábla visszaállítását.¹⁴⁵ Ezzel a mozzanattal tizenkét évig tartó kényszerű szünet után ismét a Curia lett a hazai bírósági rendszer legfőbb fóruma. A Királyi tábla és a Váltó-feltörvényszék végleges szervezésére azonban április 4-ig várni kellett.¹⁴⁶ A visszaállított Curia első ülését ünnepélyes keretek között Apponyi György országbíró elnöklete alatt tartotta meg 1861. április 3-án¹⁴⁷, ahol a Királyi tábla elnökének és egyben királyi személynöknek Melczer Istvánt, a Váltó-feltörvényszék elnökének pedig Zsoldos Ignácot nevezték ki. Az alsóbb

¹³³ Suhayda, 4. o.; lásd még: MJL. V., 717. o.

¹³⁴ In.: MJL. V., 717. o.: Ambrus Mihály, Eötvös József, Fabiny Teofil, Fábry István, Hubay József, Kis Andor, Kopácsy József, Kovács István, Léway Sándor (egri nagyprépost, cz. püspök), Lipovniczky Vilmos, Lukáts István, Markovits József, Melczer István (utóbb királyi személynök), Nagy István, br. Prónay Albert (koronaőr), Sárközy Kázmér, Somoskeőy Antal, Szentiványi Vincze, Szutsits Károly, gr. Török Bálint, Zádor György, Zsivora György (Csanád vármegyei főispán) és Zsoldos Ignác.

¹³⁵ In.: MJL. V., 717. o.: Balázs Antal, Deák József, Hollovich Boldizsár, Horváth Boldizsár, Kapczy Tamás, Lang Ignác, Ledniczky Mihály, Nyeveczky József, Ráth Károly, Rudnyánszky Béla, Rudnyánszky Ferencz, Samarjay Károly, Soltész Albert, Stockinger (Sulyok) Mór, Szabó Samu, Széher Mihály, Thalabér Lajos, Thanhoffer Pál és Tóth Lőrincz.

¹³⁶ In.: MJL. V., 717. o.: Huszár Ferencz, utóbb kir. táblai előadó; Illési János; Jendrassek Miksa, Szepes vármegyei főügyész, utóbb kir. táblai előadó, Szabó Imre Hétszemélyes táblai váltóügyi előadó.

¹³⁷ In.: MJL. V., 717. o.: Wenzel Gusztáv, egyetemi jogtanár, Szabó József tanár.

¹³⁸ In.: MJL. V., 717. o.: Zsigmondy Vilmos, bányaügynök.

¹³⁹ In.: MJL. V., 717. o.: Farkas Ferencz, a debreczeni keresk. kamara elnöke; Fuchs Rudolf, a pesti szab. nagykeresk. testület elnöke, Kochmeister Frigyes, a pesti keresk. kamara elnöke Mihályfi Albert, nagyváradi kereskedő; Vecsey Sándor, a pesti polg. keresk. testület alelnöke.

¹⁴⁰ In.: MJL. V., 717. o.: gr. Barkóczy János országzászlós; Deák Ferencz; gr. Dessewffy Emil; Ghyczy Kálmán; Graenzenstein Gusztáv, nyug. kir. kincstári tanácsos; Mailáth György, főtárnokmester.

¹⁴¹ Pallas XIII., 547. o.; lásd még: Suhayda 4. o.; Sashegyi, 422. o.

¹⁴² Bónis, 211. o.

¹⁴³ Berzeviczy III., 188. o.

¹⁴⁴ Suhayda, 4. o.

¹⁴⁵ Berzeviczy III., 189. o.

¹⁴⁶ Berzeviczy III., 187. o.

¹⁴⁷ Sashegyi, 423. o.

szintű fórumok részére körlevelet küldött ki az országbíró, amelyben tudatta, hogy május 1-től a magyar ügyekre nézve megszűnt a bécsi legfelsőbb törvényszék hatásköre.¹⁴⁸

Az általános elvek lefektetését követően az egyes szak jogágaknak megfelelően alválasztmányokat alakítottak ki, amelyek gőzerővel dolgoztak a tervezet kialakításán.¹⁴⁹ Az értekezlet 18 teljes ülést követően¹⁵⁰ 1861. március 4-ére készült el a végleges tervezettel¹⁵¹, amelyben az 1848 előtti magyar törvények és a neoabszolutizmus idején kibocsátott osztrák császári nyíltparancsok összhangját próbálták megteremteni.¹⁵² A visszaállított Hétszemélyes tábla által küldött bizottság egységes formába öntötte.¹⁵³ Hosszas egyeztetéseket követően az uralkodó beleegyezett abba, hogy az így elkészült tervezetet az országgyűlés vitassa meg, és döntsön a sorsa felől.¹⁵⁴ Így történhetett meg 1861. május 4-én, hogy az országbíró elküldte a kísérőlevelével együtt az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat a képviselőház elnökének.¹⁵⁵

A korszakban lejátszódó események és az Értekezlet fontosságának megértése szempontjából az azt vezető személy és tisztség ismertetését nélkülözhetetlennek tartom, ezért a következőkben Apponyi György és az országbírói méltóság bemutatása következik.

¹⁴⁸ Berzeviczy III., 235. o.

¹⁴⁹ Pallas XIII., 547. o.

¹⁵⁰ MJL. V., 717. o.; lásd még: Pomogyi, 854. o.

¹⁵¹ Pallas XII., 547. o.

¹⁵² Pomogyi, 854. o.

¹⁵³ Suhayda, 4. o.

¹⁵⁴ Berzeviczy III., 214. o.

¹⁵⁵ Suhayda, 4. o.

3.2. Az országbírói titulus

Hazánkban kiemelt fontosságú tisztség volt az országbírói méltóság, amelynek ismertetése a legfőbb magyar ítélkezői fórumhoz való kapcsolata miatt sem érdektelen.

Az országbíró - *judex curiae regiae* -¹⁵⁶ a nádort rangban és méltóságban követő tisztség.¹⁵⁷ „Ősi alkotmányunk egyik legrégibb intézménye”¹⁵⁸, elnevezése 1234-től kezdve változatlan formában fennmaradt.¹⁵⁹ A történeti fejlődés és az ügyek gyarapodása következtében a nádor távollétében a Hétszemélyes tábla elnöke lett¹⁶⁰ az 1723. évi XXIV. törvénycikket követően. Az ország második rendes bírója volt a nádort követve¹⁶¹, a felsőtablán a nádor után első hely illette meg.¹⁶² A nádor által meghozott ítéleteket az országbíró köteles volt átnézni és felülvizsgálni. Gyakran előfordult azonban az is, hogy az országbíró által elbírált ügyeket az uralkodóhoz terjesztették fel, aki azt vagy megsemmisítette vagy helybehagyta.¹⁶³ Az országbíró kötelező erejű bírói parancsokat adhatott ki, de ezen jogkörének megszüntetése után jelentősége csökkent a magyar bírósági rendszeren belül.¹⁶⁴

A méltóság királytól való függőségét és bizalmi jellegét mutatta, hogy kinevezését a királytól kapta, hivatali esküjét neki tette le.¹⁶⁵ Az országbírói hivatal az udvar által ismert személy kaphatta meg, 1790 és 1848 között minden, ezt a tisztséget betöltő személy korábban Bécsben szolgált.¹⁶⁶ A Habsburg uralkodók regnálása alatt évi fizetésük volt, amely 1546-ban 1000 forint, 1567-ben pedig már 1500 forint volt évente.¹⁶⁷ A fizetés összege 14.000 forintra emelkedett a 19. században.¹⁶⁸ A független bírói szervezet elődjének tekinthető, hiszen, ha a

¹⁵⁶ Ökröss, 77. o.; lásd még: Pallas XIII., 546. o.

¹⁵⁷ MJL. V., 715. o.

¹⁵⁸ VÚ., 1861/6, 61. o.

¹⁵⁹ MJL. V., 715. o.

¹⁶⁰ VÚ., 1861/6, 61. o.

¹⁶¹ CIH., 1486. évi LXVIII. törvénycikk 1 §: „Ennélfogva határozottan kijelentjük e helyütt, hogy a rendes bírák: elsősorban a nádor, azután az országbíró...”

¹⁶² CIH., 1687. évi X. törvénycikk

¹⁶³ Fraknói Vilmos: A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedés, Pesten, 1863 (a továbbiakban: Fraknói), 148. o.

¹⁶⁴ Suhayda, 28. o.

¹⁶⁵ Ökröss, 77. o.

¹⁶⁶ Varga, 189. o.

¹⁶⁷ Fraknói, 153. o.

¹⁶⁸ MJL V., 717. o.

bíró fizetést kap külső befolyás nélkül a tények és a vonatkozó jogszabályhelyek alapján tudott ítéletet hozni.¹⁶⁹

A nádor halála esetén, ha a király ezt nem tette meg a nádorválasztó országgyűlés egybehívása szintén az országbíró feladata volt.¹⁷⁰

Az okiratok hitelesítése az országbíró saját hivatalos pecsétjével - sigillum nostrum mint judex curiae országos méltóság rendelkezett pecséttel¹⁷¹ - történt meg¹⁷², amelyhez az országbíró eredeti aláírása is szükségeltetett egyetlen kivételtől eltekintve az összes országbíróra nézve.¹⁷³ A sigillum nostrumot az országbíró ítélőmestere őrizte, ha ez a pecsét valamely oknál fogva nem volt hozzáférhető, akkor az országbíró jogosult volt a Curia hivatalos pecsétjének használatára, és ha ez sem volt elérhető, akkor végső megoldásként a magánpecsétjét használta az okiratok hitelesítése végett.¹⁷⁴

Az 1848-ban bekövetkezett változások eredményeként az országbíró a továbbiakban csak a Hétszemélyes tábla elnöke lett, mivel ekkor került felállításra az igazságügyi minisztérium is.¹⁷⁵ Az országbírói jogkör jelentős része ugyanis az igazságügy miniszter jogkörébe került át. Az országbíró a hivatalos pecsét használatával felelősséget vállalt az általa lepecsételt okiratban foglaltakért, de az 1848. évi III. törvénycikket követően ez a felelősség az igazságügyi minisztert terhelte, aki aláírásával vállalta ugyanezt.¹⁷⁶ Az 1849-es áprilisi alkotmány eltörölte az országbírói tisztséget.¹⁷⁷ A polgári korszakot megelőző utolsó országbíró Id. Mailáth György volt.¹⁷⁸ A tisztség visszaállítására 1860. október 20-ig kellett várni, amikor Apponyi György lett az országbíró.¹⁷⁹ Az Országbírói Értekezlet után az

¹⁶⁹ Részletesebben: Somlyódy István: A magyar bírói függetlenség mint egyik alkotmánybiztosíték kiépítéséről, Wesselényi Géza Könyvnyomdája, Szeged, 1906, 44-48. o.

¹⁷⁰ CIH., 1608. évi III. törvénycikk

¹⁷¹ Fraknói, 152. o.

¹⁷² MJL. V., 717. o.

¹⁷³ A CIH. 1715 évi XXIX. törvénycikk 2. §-ában foglaltak szerint Koháry István országbíró volt az egyetlen országbíró, akinek nem kellett szignálnia a hivatalos iratokat: „És mivel a fennczimzett új országbíró ur, a mult török háboru alkalmával, az akkor a törökök birtokában volt egri vár ostrománál, jobb kezén súlyosan megsebesülván, s azt nem használhatván, hivatalos kötelességéhez képest a perlekedők folyamodására kiadni szokott törvénykezési és egyéb kiadványokat saját kezével alá nem írhatja, azért, nehogy e tekintetben valamely hiány vagy vita és a perlekedők közt kifogás alkalmá merülhessen fel: Ő legszentségesebb felsége ugynannak az országbíró urnak kegyesen megengedte, hogy nevét ezüst lapra vésethesse, és saját aláírása helyett annak lenyomásával élhessen az említett országbírói hivatalhoz tartozó összes kiadványoknál.”

¹⁷⁴ Fraknói, 152. o.

¹⁷⁵ VÚ., 1861/6, 61. o.

¹⁷⁶ CIH., 1848. évi III. törvénycikk a független magyar felelős ministerium alakításáról, 18. §: „Mindegyik minister azon rendeletért, mellyet aláír, felelősséggel tartozik.”

¹⁷⁷ MJL. V., 717. o.

¹⁷⁸ Varga, 189. o.

¹⁷⁹ Suhayda, 4. o.; lásd még: VÚ., 1861/6, 61. o.; MJL. V., 717. o.

országbíró - a nádori szék betöltetlensége miatt, valamint az igazságügy miniszter hiányában - kezében koncentrált az igazságügy legfelsőbb irányítása.¹⁸⁰

1867-et követően¹⁸¹ a tisztséghez kapcsolódó közjogi jelentőség fokozatosan csökkent, később a semmítőszék elnöke¹⁸², majd pedig a semmítőszék és a legfőbb ítélőszék egyesítése után 1881-től a Királyi Curia elnöke töltötte be.¹⁸³ A tényleges bíraskodástól való elválasztását követően az országbíró a főrendiház örökös tagjává vált¹⁸⁴, valamint a király koronázásakor a jogar vivője volt¹⁸⁵, egészen 1944-ig.¹⁸⁶

3.3. Apponyi György, a császárhű hazafi

Amidőn Gróf Apponyi György 1899. februárjában elhunyt, a Vasárnapi Újságban nekrológja ezzel a mondással kezdődött: „Vizsgáld a kort: s megérted emberét; vizsgáld az embert, s megérted korát!”¹⁸⁷ Ennek szellemében szeretném ismertetni az életútját.

Apponyi György 1808. december 29-én született Pozsonyban.¹⁸⁸ 1823 és 1826 között a pozsonyi jogakadémián tanult, tehát tizennyolc évesen már végzett jogász volt. A jogakadémia elvégzését követően 1840-ig a bécsi magyar kancellária tisztségviselője volt¹⁸⁹, kezdetben fogalmazói, később pedig titkári minőségben.¹⁹⁰

Az 1839/40-es pozsonyi országgyűlésen a főrendiház tagjaként vett részt, mint konzervatív politikus, majd a Királyi tábla bírója lett 1840-től.¹⁹¹ Ebben az évben vette feleségül Sztáray Albert gróf Julia nevű leányát.¹⁹²

Kitűnő retorikai képességeinél és határozott megjelenésénél fogva hamar a konzervatív párt vezéregyéniségévé vált.¹⁹³ A bécsi magyar kancellárián fokozatosan haladt előre, 1844.

¹⁸⁰ Sashegyi, 423. o.

¹⁸¹ Sashegyi, 423. o.

¹⁸² CIH., 1868. évi LIV. törvénycikk

¹⁸³ CIH., 1881. évi LIX. törvénycikk 101. §.: „A jelen törvény hatálybaléptének napján a magyar királyi Curia két osztálya egyesítettik. Addig, míg a magyar kir. Curia szervezése iránt a törvényhozás intézkedik, a magyar kir. Curia áll az országbíróból, mint elnökből...”

¹⁸⁴ CIH., 1885. évi VII. törvénycikk 4. § Az általuk viselt méltóság vagy hivatal alapján és annak tartama alatt tagjai a főrendiháznak: az ország zászlósai s a pozsonyi gróf; a két koronaőr; a fiumei kormányzó; a királyi Curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke.

¹⁸⁵ Pallas XIII., 547. o.

¹⁸⁶ Pomogyi, 854. o.

¹⁸⁷ Vasárnapi Újság, Pest, 1899. március 5., 46. évfolyam, 10-ik szám (a továbbiakban: VÚ., 1899/10), 157. o.

¹⁸⁸ Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Első kötet A-K, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967 (a továbbiakban: MÉL. I.), 47. o.

¹⁸⁹ Új Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Markó László, I. kötet A-Cs, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001 (ÚMÉL. I.), 181. o.

¹⁹⁰ VÚ., 1899/10, 157. o.

¹⁹¹ ÚMÉL. I., 181. o.

¹⁹² Magyar lexikon, az összes tudományok enciklopédiája, Szerkesztő: Somogyi Ede, Első kötet, Kiadja: Rautmann Frigyes, Budapest, 1879 (a továbbiakban: ML. I.), 372. o.

novemberétől alkancellár, 1846. októberétől másodkancellár¹⁹⁴, majd 1847. november 6-tól¹⁹⁵ 1848. március 13-ig a főkancellári tisztséget töltötte be.¹⁹⁶ Történelmi pillanat kulcsfontosságú alakja volt Apponyi György, hiszen az 1847. november 12-én összeült országgyűlésen az uralkodó az általa előkészített beszédet mondta el magyar nyelven.¹⁹⁷ Mindezidáig még nem volt példa arra, hogy Habsburg uralkodó magyar nyelven szóljon az ország rendjeihez.

Apponyi György a szabadságharc idején a császárt támogatta, a magyar főurakból álló bécsi aulikus, az 1848 előtti alapon álló szervezet elnöke volt.¹⁹⁸ 1849 és 1860 között a politikai élettől visszavonultan élt.¹⁹⁹

Az 1860. október 20-án kelt októberi diploma alapján az uralkodó az országbírói tisztséggel ruházta fel Apponyi Györgyöt²⁰⁰, miután Cziráky János visszautasította a felkérést eme tisztség betöltésére.²⁰¹

Ferenc József Apponyi Györgyöt, mint királyi biztost bízta meg az 1861 áprilisában összeült országgyűlés főrendiházának vezetésével.²⁰² Az országgyűlés feloszlását követően 1862 végén „kiegyenlítési tervet” készített többet magával²⁰³, amely az 1848 előtti állapotokhoz nyúlt vissza.²⁰⁴ A tervezet szólt a közös ügyekről, hangsúlyozta a jogfolytonosság elvét, a magyar korona országainak területi helyreállítását, valamint a Béctől független magyar minisztériumok fontosságát.²⁰⁵ Az uralkodó 1863 áprilisában a tervezettel kapcsolatban nem tetszésének adott hangot, midőn Apponyi Györgyöt leváltotta az országbírói tisztségéből.²⁰⁶ Érdekesség, hogy a Vasárnapi Újság 1899/10-es száma ezzel ellentétes adattal szolgál, mivel ezen forrás szerint az uralkodó fogadta el Apponyi György lemondását az országbírói tisztségről 1863. április 3-án.²⁰⁷ Találkozhatunk olyan forrással is,

¹⁹³ VÚ., 1899/10, 157. o.

¹⁹⁴ ÚMÉL. I., 181. o.

¹⁹⁵ ML. I., 372. o.; lásd még: VÚ., 1899/10, 157. o.

¹⁹⁶ ÚMÉL. I., 181. o.

¹⁹⁷ ML. I., 373. o.

¹⁹⁸ ÚMÉL. I., 181. o.

¹⁹⁹ VÚ., 1899/10, 157. o.

²⁰⁰ Suhayda, 4. o.

²⁰¹ Vasárnapi Újság, Pest, 1861. február 10., Nyolcadik évfolyam, 6-ik szám (a továbbiakban: VÚ., 1861/6), 61. o.

²⁰² Az 1861. év április 2. Pesten egybegyűlt országgyűlés Főrendi házában Naplója., Szerkeszti: Hajnik Károly, Landerer és Heckenast Tulajdona, 1861, 1. o.; lásd még: VÚ., 1899/10, 157. o.

²⁰³ In. VÚ., 1899/10, 157. o.: Mailáth György tárnokmester, báró Sennyey Pál és Ürményi József közreműködésével.

²⁰⁴ ÚMÉL. I., 181. o.

²⁰⁵ VÚ., 1899/10, 158. o.

²⁰⁶ ÚMÉL. I., 181. o.

²⁰⁷ VÚ., 1899/10, 158. o.

amely 1861. április 18-át adta meg az országbírói tisztségének leköszönő dátumaként.²⁰⁸ A magyar közvélemény a múlt elkönyvelt hibáinak nevezte Apponyi György aulikus múltját, történelmi körülmények szülte fatális sorsnak, amelyet jóvátett azzal, hogy a magyar érdekeket több mint tíz éves hallgatás után határozottan képviselte a birodalommal szemben.²⁰⁹

Az 1865-ben összeült országgyűlésen fontos szerepet vállalt a kiegyezés előkészítésében, majd ezt követően a Deák párt ókonzervatív tagja lett. Az országgyűlés végét követően visszavonult a politikai élettől²¹⁰, csupán a főrendiház egy-egy ülésén jelent meg, amelynek örökös tagja volt.²¹¹ Apponyi György 91 évesen 1899. február 28-án hunyt el Eberhardban.²¹²

3.4. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok Curiára vonatkozó részei, és a tervezet fogadtatása az országgyűlésen

Az Országbírói Értekezlet által megállapított tervezet sorsának tárgyalását az országgyűlés képviselőházába való átküldésnél hagytuk abba. A következőkben az átküldött javaslat legfőbb bírói fórumra vonatkozó részeit szeretném ismertetni, majd ennek az országgyűlésen való fogadtatását.

A bírósági szervezet tekintetében a tervezet megalkotói az 1848 előtti állapotokhoz nyúltak vissza. A fent leírtaknak megfelelően visszaállításra került a Királyi tábla, amely azt a hatáskörét kapta vissza, amellyel a neoabszolutizmust megelőző időszakban is rendelkezett. A Hétszemélyes tábla is hasonlóan született újjá, azt a változását leszámítva, hogy most már nemcsak a váltó, hanem a fenyítő és az úrbéri ügyek intézése is külön szakosztályokban történt, meghatározott bírói létszámmal.²¹³ Fellebbezett ügyeket tekintve nézve továbbra is a Királyi táblához, majd a Hétszemélyes táblához, vagy az együttes ülések esetén a Királyi Curiához lehetett ezen beadványokat benyújtani.²¹⁴

Apponyi György az általa átküldött tervezet tárgyalásának időpontját június 17-re határozta meg a képviselőház számára,²¹⁵ a nyomdai késlekedés miatt azonban nem jutott

²⁰⁸ Fraknói, 174. o.

²⁰⁹ VÚ., 1861/6, 61-62. o.

²¹⁰ ÚMÉL. I., 181. o.

²¹¹ VÚ., 1899/10, 158. o.

²¹² MÉL. I., 47. o.

²¹³ ITSZ., 11. o.

²¹⁴ ITSZ., 14. o.

²¹⁵ Berzeviczy III., 267. o.

időben minden képviselőnek a tervezetből, ezért az ülést június 20-ára rakták át.²¹⁶ A következőkben a XLVII. és a XLVIII. országos ülés azon eseményeinek bemutatása következik a Képviselőház Naplója alapján, amelyek a legfőbb bírói fórumra vonatkoznak.

1861. június 20-án délelőtt 10 órától a képviselőházban kezdetét vette a tervezet tárgyalása a képviselőházban. Az Elnök szólásra kérte fel azon képviselőket, akik véleményüknek hangot kívántak adni. Ezzel kezdetét vette a két napig tartó vitatkozás a tervezetről.

Pap Mór képviselő beszédében ezen szabályokat olyan segédeszköznek tekintette, amely a hajóst a közelgő vihar elől a kikötőbe vezeti. Problémát látott abban, hogy a magyar magánjog jelentős része nem írott formában, hanem csak szokásjogi úton érvényesülnek. Tudatában volt, hogy ezen szabályok sem lehetnek törvénnyé, hiszen erre sem az országgyűlés, sem pedig az uralkodó nem volt képesítve ebben az időben. Véleménye szerint a sürgető közszükség által ezen szabályokat az országos hatóságok is alkalmazni fogják és szokásjogi úton fognak elterjedni az egész országban.²¹⁷ Ezzel a mondatával megfogalmazta az egész tervezet lényegét, és egyben a jövőben bekövetkezett dolgokat is megjósolta.

Halász Boldizsár szerint mivel nincs „koronás királyunk”, ezért a kisegítő szabályok nem válhatnak törvénnyé, és így kötelező erővel sem bírnának. Sokan érvelhetnek amellett, hogy végső fokon a Curia egységet alakíthatna ki, de ez csak végső fokon történne, ami azt jelentené, hogy a Curiához nem fellebbezett ügyek tekintetében nem érvényesülne a jogbiztonság követelménye. Törvénytelennek tekinti az újonnan felállított Curiát, mivel nem koronás fő nevezte ki a tagjait, és a tervezet elfogadásával a pátenseket is elfogadottnak tekintenénk. Mindezen érvek miatt az 1848 előtti állapotokhoz való visszatérést tartja örömdetesnek.²¹⁸ A korabeli újságok éles kritikával illeték azon képviselőket, akik a Halász Boldizsár féle nézeteket vallottak, hiszen a fejlődéstől lemaradni nem lett volna tanácsos, csak a régi elvekhez ragaszkodni pedig ésszerűtlen és szürreális egy, a pozitív jogra támaszkodó országban.

Sokan kiabáltak közbe a felszólalók beszédébe, hogy „szavazzunk”, annak ellenére, hogy a tervezetet fel sem olvasták a ház előtt, gondolván a képviselők úgy is elolvasták azt.²¹⁹ Az elhúzódó beszédek miatt a tervezet vitája másnapra is átnyúlt. A június 20-ai ülést délután negyed háromkor zárta be az elnök.²²⁰

²¹⁶ Képviselőházi Napló 1861., 158. o.

²¹⁷ Képviselőházi Napló 1861., 161-162. o.

²¹⁸ Képviselőházi Napló 1861., 163-165. o.

²¹⁹ Képviselőházi Napló 1861., 178. o.

²²⁰ Képviselőházi Napló 1861., 180. o.

A másnapi ülést 10 órakor nyitotta meg az elnök. Érvelések sora következett, amely az egyik félnél előnyként volt jelen, azt a másik hátrányként használta fel. Tisza Kálmán szerint a semmit tevésnél minden jobb. A kétes esetekben jobban megbízik egy elfogadott javaslatban, mint az újból megalakított Curia ítélőképességében.²²¹ Kubinyi Ferenc szintén a javaslat elfogadása mellett volt, de ő teljes mértékben megbízott a Curiában.²²² Látható, hogy a képviselőházon belül is hatalmas a szakadék volt az ellenzők és a támogatók között, nem csak a tervezet, hanem az újból felállított Curia tekintetében is. Nem tudták eldönteni kiben bízhatnak és kiben nem a tizenkét évi hallgatást követően, amely mint árnyék vetült rá a hazai politikai és közéletre.

A vita lezárást követően a szavazásra bocsátott kérdés felolvasása következett: „A felolvasott bizottmányi javaslat elvben elfogadtatik-e vagy nem?” A 222 leadott szavazatból 152 igen és 70 nem arányban elfogadták a tervezetet²²³, amely így átkerülhetett a főrendiházba. Érdekesség, hogy minden forrás, amellyel találkoztam az elfogadás dátumául június 22-ét adja meg²²⁴, holott Képviselőházi Napló adatai alapján a szavazás június 21-én történt meg²²⁵, csak a jegyzőkönyv a másnapi ülésen „megerősítés végett felolvastatott”.

A főrendiház is elfogadta a tervezetet július 1-jén²²⁶, kimondván a XIII ülésén, hogy a magyar törvények visszaállítatnak, amelyek azonban már nem alkalmazhatóak, azok helyett „az Országbírói Értekezlet munkálatát ideiglenes kisegítő gyanánt használhatónak tekinti”.²²⁷ Ezt követően az uralkodó is helyben hagyta az országgyűlés mindkét háza által elfogadott szabályokat.²²⁸

²²¹ Képviselőházi Napló 1861., 193. o.

²²² Képviselőházi Napló 1861., 194. o.

²²³ Képviselőházi Napló 1861., 197-198. o.

²²⁴ ITSZ., 76. o.; lásd még: Suhayda, 4 o.; Pallas XIII., 547. o.; Wenzel, 85. o.; Ökröss, 13. o.

²²⁵ Képviselőházi Napló 1861., 181-200. o.

²²⁶ ITSZ., 76. o.; lásd még: MJL. V., 718. o.; Suhayda 4. o.

²²⁷ Ökröss, 13. o.

²²⁸ Wenzel, 85. o.

3.5. A Curia működése az Országbírói Értekezletet követő években 1867-ig

A Curia 1861. július 23-án tartott teljes ülésén kijelentette, hogy az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok „kisegítő gyanánt” alkalmazhatóak, amíg egy alkotmányos keretek között összeült országgyűlés nem alkot újabb szabályokat²²⁹, azokat „állandó zsinórmértékül tekinti”.²³⁰ Az uralkodó által a Curiához 1861. november 5-én kelt leiratában így fogalmazott: „mind a Curia, mind a törvényhatóságokban működő törvényhatósági közegek, hivatásukat az Országbírói Értekezletnek általunk szentesített határozatai szerint teljesítsék”.²³¹

Annak ellenére, hogy nem törvények, ezek a szabályok az országbíróknak, mint országos nagybírónak és a Curiának tekintélye miatt mégis kötelezően követendő elvekként mutatták az utat az alacsonyabb szintű bírói fórumok számára.²³² Ítéleteik megerősítést a Curia által csak akkor nyerhettek, ha ezek szellemében hozták meg a döntéseiket.²³³ Szilárd jogforrásként szolgáltak mindazon esetekben, amikor nem volt megfelelő törvényi rendelkezés az adott ügyre nézve, mindaddig, amíg a hiánypótló törvény meg nem született a szabályozandó tárgykörökre nézve.²³⁴

Az 1861-ben hatályba lépett új rendelkezések alapján a Curia továbbra is három alkotórészből állt: a Királyi táblából, a Váltó-feltörvényszékből és a Hétszemélyes táblából. A Királyi tábla bíráinak száma 1860-at követően negyvennyolc volt. Az egyes ügyek tekintetében az érvényes határozathozatalhoz kilenc bíró együttes jelenléte szükségeltett.²³⁵ Az 1864. augusztus 23-án tartott curiai teljes ülésen kihirdetett udvari rendeletet követően azonban csak a kiemelt jelentőségű polgári és büntető ügyek esetében maradt meg a kilenc tagból álló tanács, egyébként hét és öt fős tanácsban üléseztek a Királyi táblán.²³⁶ Az említett negyvennyolc bírói állás azonban nem azt jelentette, hogy negyvennyolc curiai bíró dolgozott a Királyi táblán. Különböző okokból kifolyólag szinte sosem dolgoztak mind a Királyi táblán,

²²⁹ ITSZ., 3. o.

²³⁰ Ökröss, 13. o.

²³¹ MJL. V., 718. o.; lásd még: Wenzel, 86. o.

²³² Wenzel, 86. o.

²³³ Törvényhozási Csarnok 1861/113, 472. o.

²³⁴ Pallas XIII, 547. o.

²³⁵ Suhayda, 25. o.

²³⁶ Sashegyi, 424. o.

mivel egyes tagjait a megyékbe vagy a kancelláriához helyezték át ideiglenesen.²³⁷ Az előadó bírók számát 1864-ben ötvenegyre, egy évvel később hetvenegyre, majd 1866-ban hetvenkettőre emelték fel.²³⁸

Az uralkodó a befejezetlen ügyek sokasága következtében a 16496. számú, 1862. október 12-én kelt leiratában elegendőnek tartotta az egy elnökből és hat bíróból álló tanácsban való ítélethozatalt.²³⁹ Az elnökök akadályoztatása esetén a tárgyalás vezetésével a legidősebb ülnökök voltak megbízva.²⁴⁰ Hatásköre a korábban ismertetekhez képest nem változott, a fellebbvitel továbbra is a Hétszemélyes táblához történt.²⁴¹

A Curia új tanáccsal egészült ki az 1862. június 12-én kelt 9424. számú uralkodói leirat következtében, amely úgy rendelkezett, hogy azon ügyekben, amelyekben a Hétszemélyes tábla halálos ítéletet hozott a Curia által kialakított kegyelmezési tanács véleményezze ezt, és csak ezt követően küldjék tovább az uralkodónak a magyar királyi kancellária által.²⁴²

A Váltó-feltörvényszék továbbra is a hozzá fellebbezett váltó, kereskedelmi és csődügyekben ítélezett másodfokon, személyzete egy elnökből és hat bíróból állt. Az egyes ügyekre nézve érvényes határozathozatalhoz az elnök és négy bíró együttes jelenléte szükségeltetett.²⁴³ Az itt született határozatok ellen jogorvoslattal élni a Hétszemélyes tábla váltóosztályához lehetett²⁴⁴, amely 1864-ben a hozzá fellebbezett mind az 550 ügyet elbírált. A Váltó-feltörvényszéktől történő fellebbezés esetén a Hétszemélyes tábla váltóügyekben hét tagú tanácsban járt el.²⁴⁵ Ugyanebben az évben a Váltó-feltörvényszék 5726 darab elintézett és harmincnégy maradék üggyel rendelkezett.²⁴⁶ Tekintve ezeket az ügyszámokat évi 200 ülésnapra számolva a Váltó-feltörvényszék átlag napi huszonnyolc ügyet bírált el, a Hétszemélyes tábla váltóosztálya pedig három ügyet. Ezek a számok valóban érdemi döntéseket takarhatnak, hiszen ennyi ügyet le lehetett tárgyalni naponta.

A Hétszemélyes tábla tagjainak száma továbbra is változatlan maradt, ítéleteit az ügyek típusától függően eltérő számú bíróból álló testületekben hozta. Tizenegy bíróból (egy elnök tíz bíró) álló testületben hozta meg az ítéleteket az úrbéri tagosítási és válóperekben, valamint

²³⁷ Törvényhozási Csarnok 1865/3, 11. o.

²³⁸ Jogtudományi Közlöny s mellékletül a M. Kir. Curiai ítéletek, Pest, 1867. február 10., Második évfolyam, 6. szám (JK. 1867/6.), 26. o.

²³⁹ Függelék az ideiglenes törvénykezési szabályokhoz: az új törvénykezési rendszer behozatala óta kibocsátott szabályrendeleteknek hiteles adatok nyomán összeállított teljes gyűjteménye, Első kötet, Heckenast Nyomdája, Pest, 1864 (a továbbiakban: FITSZ.), 58-59. o.

²⁴⁰ Suhayda, 25. o.

²⁴¹ Suhayda, 26. o.

²⁴² FITSZ., 18-19. o.

²⁴³ Sashegyi, 425. o.

²⁴⁴ Suhayda, 27. o.

²⁴⁵ Sashegyi, 425. o.

²⁴⁶ Törvényhozási Csarnok 1865/3, 11. o.

az újabb házasság céljából indított „halottnyilvánítási” ügyekben. Ezen ügyeken kívül egy elnökből és hat bíróból álló tanácsban ítélték.²⁴⁷ A két tábla együttesen 1864-es esztendőben több mint 27.000 ügyet bírált el az, mindössze tizennégy úrbéri ügyet hagyva a következő évre.²⁴⁸ 1865-ben a Hétszemélyes táblán 26.807, a Királyi táblán pedig 6.500 ügyet intéztek el, az 1866-os esztendőben pedig a két tábla által elintézett ügyek száma összesen meghaladta a 33.000-et.²⁴⁹

Ezeket a számokat figyelembe véve láthatjuk a felsőbbbíróságaink túlterheltségét. Ha az év minden napján tárgyaltak volna, akkor naponta átlagosan kilencven ügyet tárgyaltak volna le, mivel csak az ülésszakokban tárgyaltak, így az egyes ülésnapra jutó ügyek száma jóval meghaladta a másfélszázat. Látható, hogy a váltóügyekben eljáró felsőbbbíróságokhoz képest jelentős mértékben túlhaladta ezen két tábla ügyszáma azt az ügyszámot, amelyre még azt lehet mondani, hogy érdemi tárgyalásokat tartva minden bíró mérlegelte az adott ügyet. Ne felejtsük el, hogy voltak olyan ügyek, amelyek a felek kérelme nélkül is tovább kellett küldeni a felsőbb bíróságok számára - pl.: válóperek -, ezen ügyek tekintetében gyakorta csak a jóváhagyás történt meg ezen a szinten.

Az eddig ismertett korszakot megelőzően, azt átívelően és utána van még egy fontos kapocs a birodalom, a hazai legfelsőbb ítélkező szerv és közjogi méltóságok között, amely eddig nem került ismertetésre. Ez a kapocs pedig nem más, mint a Mailáth család.

²⁴⁷ Suhayda 27. o.; lásd még: Sashegyi, 425. o.

²⁴⁸ Törvényhozási Csarnok 1865/3, 11. o.

²⁴⁹ JK. 1867/6., 26. o.

4. Mailáthok a haza szolgálatában

4.1. A Mailáth család származása; I. Mailáth György, a hírnévszerző nagyapa

A Mailáth család történetének ismertetése előtt az írásalakkal kapcsolatban szeretném megjegyezni, hogy a Curiához hasonlatosan több alakkal találkozhatunk a korabeli és később íródott forrásokban. A szóvégi th alak mindenhol egységes, de a szóközépi i magánhangzó helyett egyes forrásokban j mássalhangzót használnak, a kiejtett alaknak megfelelően. A források többsége azonban a Mailáth alakot használja, így én is ezt fogom használni.

Más családnevekhez hasonlatosan a Mailáth családnévből is több található az országban, ezért érdemes megkülönböztetni ezt a családot a Székelyi jelzővel, amely beazonosíthatóvá teszi számunkra, hogy melyik családról van szó. A témánk szempontjából fontos család tehát a Székelyi Gróf Mailáth család.

Régi nemesi család, amelynek tagjai a 17. században Bars és Hont vármegyékben éltek.²⁵⁰ Tagjai vármegyei hivatalokat vállaltak, közepes vagyoni helyzetet tudhattak magukénak.²⁵¹ Családi táblájuk első ismert tagja, Mailáth Miklós Csáky László országbíró titoknoka volt 1646-ban.²⁵² 1649-ben Lippay György primás titoknoka, 1662 és 1673 között a királyi ügyek igazgatója, majd pedig a szent korona ügyésze lett.²⁵³ Miklós unokája, József már a Hétszemélyes tábla bírása volt 1757-ben bekövetkezett haláláig. Ennek a Józsefnek elsőszülött fia, József 1783-ban grófi rangra emelte a családot, aki alispán, kamarai tanácsos, majd államminiszter²⁵⁴, valamint Borsod vármegye főispánja is volt.²⁵⁵ Testvére, I. Mailáth György volt, akiről szeretnék néhány szót szólni a következőkben.

Székelyi Gróf I. Mailáth György 1752. július 20-án született Kis-Kereskényben.²⁵⁶ 1767 és 1773 között a jezsuita rend tagja volt.²⁵⁷ Jogot tanult, majd az ügyvédi vizsga után

²⁵⁰ Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal, Hetedik kötet, Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860 (a továbbiakban: Nagy 7.), 249. o.; lásd még: A Pallas Nagy Lexikona, XII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896 (a továbbiakban: Pallas XII.), 202. o.

²⁵¹ Pallas XII., 202. o.

²⁵² Nagy 7., 249. o.

²⁵³ Pallas XII., 202. o.

²⁵⁴ Nagy 7., 251. o.

²⁵⁵ Emlékbeszéd idősb Székelyi Majláth György m. akad. igazgató tag felett : a M. Tudom. Akademia XXI. ünnepélyes köz ülésében jan. 17. 1863, Tartotta: Lonovics József, A M. Tudom. Akademia évkönyvei X. köt. XI. darab, Pest, Eggenberger Ferdinánd Magy. Akad. Könyvtárusnál, 1863 (a továbbiakban: Emlékbeszéd II. M. GY. felett), 5. o.

²⁵⁶ Nagy 7., 252. o.

Hont vármegyében esküdt volt.²⁵⁸ Karrierjét tekintve gyors hivatali előremenetel jellemezte: 1781-ben az óbudai koronaadalm ügyésze, 1784-ben királyi igazgatóságbeli ügyész, 1786-ban a Dunán inneni kerületi tábla ülnöke, majd az év végén Királyi táblai előadó bíró lett.²⁵⁹ Az 1790/1791-es országgyűlés naplóját ő vezette, 1792-ben királyi személynöknek nevezték ki, majd 1795-től nádori ítélőmester volt. Töretlen hivatali előremenetel jellemezte a 19. század elején is, 1805-től udvari tanácsos Bécsben, majd 1808-tól királyi személynök és a Királyi tábla elnöke.²⁶⁰ Tolna vármegye főispánja lett 1811-ben, valamint ebben az évben az országgyűlés alsóházának elnöke volt.²⁶¹

Nagy tudású bíró volt, akit egyenes és szigorú jelleme valamint legendás ítélőképessége miatt példaképnek tekintettek kortársai.²⁶² Életpályájával megalapozta gyermekei és további lemenői számára a Mailáth név fedhetetlenségét, amely egyet jelentett a becsülettel, hűséggel, és szakmai elhivatottsággal. 1821. február 19-én Pesten hunyt el.²⁶³ Kétszer nősült, második feleségétől, Szilágyi Máriától született fia, György.²⁶⁴

²⁵⁷ Új Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Markó László, IV. kötet L-Ö, Magyar Könyvklub, Budapest, 2002 (a továbbiakban: ÚMÉL.), 408. o.

²⁵⁸ Nagy 7., 252. o.

²⁵⁹ Pallas XII., 203. o.

²⁶⁰ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁶¹ Nagy 7., 253. o.

²⁶² Pallas XII., 203. o.

²⁶³ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁶⁴ Nagy 7., 253. o.

4.2. II. Mailáth György, „a legrátermettebb országbíró”

A következőkben két országbíró életrajza is ismertetésre kerül. Érdekesség, hogy apáról és fiáról lesz szó jelen fejezetben. Idősebb Székelyi Gróf Mailáth György (a továbbiakban: II. Mailáth György) és Ifjabb Székelyi Gróf Mailáth György (a továbbiakban: III. Mailáth György) koruknak olyan emblemikus alakjai voltak, akik egy egész nemzet sorsát befolyásolták az általuk betöltött tisztségek által.

II. Mailáth György 1786. április 22-én született a Pozsony vármegyében található Zavaron.²⁶⁵ Középiskolás tanulmányait nagybátyjánál, Mailáth Antal, nagyprépostnál végezte, majd a pesti egyetemen tanult.²⁶⁶ A családi hagyományokhoz hűen hivatali állást vállalt a rögzősebb, de jóval több tapasztalatot adó megyében, így 1809-ben Pozsony vármegye aljegyzője lett.²⁶⁷ Ilyen tisztséget betöltve köteles volt részt venni a Pozsony városát megszálló napóleoni hadak élelmezésének megszervezésében, valamint a császár és tábornokai számára rendezett ünnepélyes estélyeken. Eme feladatának fájó szívvel, de díszmagyarban volt köteles eleget tenni.²⁶⁸

25 éves korában, 1811-ben a vármegye főjegyzője, majd követe is lett az ez évi országgyűlésen.²⁶⁹ 1814 és 1822 között alispán²⁷⁰, e tisztségében mit királyi albíztost bízták meg 1819-ben, hogy Cziráky Antal gróf királyi biztossal közösen vizsgálják ki az erdélyi földesurak és jobbágyok egymás közti viszonyait.²⁷¹ 1821-ben helytartótanácsos, majd a következő évtől ítélőmester lett a Királyi táblán.²⁷² A magyar királyi udvari kancelláriára történő kinevezése után is fáradhatatlanul végezte munkáját „amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra” mondás vezénylete alatt.²⁷³

1825. december 30-án királyi személynöknek nevezték ki²⁷⁴, e tisztséget betöltve elnökkölt az alsótáblán.²⁷⁵ Az alsótábla példás vezetése miatt I. Ferenc teljes megelégedése

²⁶⁵ Thewrewk József: Magyarok születésnapjai, Első füzet, vagyis Országgyűlési Emlény az 1843/44-iki országgyűlés emlékeztetére, Harmadik Kiadás, Nyomatott: Id. Poldini Ede és Noséda Gyulánál, Pest, 1861 (a továbbiakban: Magyarok születésnapjai), 14. o.

²⁶⁶ Pallas XII., 203. o.

²⁶⁷ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁶⁸ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 7. o.

²⁶⁹ Vasárnapi Újság, Pest, 1860. július 8., Hetedik évfolyam, 28-ik szám (a továbbiakban: VÚ., 1860/28), 333. o.

²⁷⁰ Magyar Nagylexikon, Tizenkettedik Kötet Len-Mep, Főszerkesztő: Bárány Lászlóné, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2001 (a továbbiakban: MNL 12.), 557. o.

²⁷¹ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 8. o.

²⁷² Pallas XII., 203. o.

²⁷³ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 9. o.

²⁷⁴ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 9. o.

jeléül adományozta neki a Szent István rend középkeresztjét, nevezte ki belső titkos tanácsossá és Hont vármegye főispánjává az 1828-as²⁷⁶ vagy 1830-as²⁷⁷ esztendőben. Ebben az évben elnökkölt az országgyűlés alsótábláján, majd államtanácsos lett 1832 és 1839 között Bécsben.²⁷⁸

V. Ferdinánd király II. Mailáth Györgyöt pályája megkoronázásaként az uralkodótól függő legmagasabb tisztségbe, országbírónak nevezte ki 1839. április 4-én.²⁷⁹ Kinevezésének évében az országbírói 14.000 forint összegű rendes fizetése mellett 6000 forintnyi pótlékot is kapott.²⁸⁰ Figyelembe véve, hogy az első választójogi törvényünkben foglaltak alapján már évi 100 forint összegű jövedelem felett rendelkezett választójoggal a huszadik életévét betöltött magyar állampolgárságú férfi, ez a 20.000 forint igen csak szép összegnek tekinthető.

Minden idők legrátermettebb országbírójának tartott II. Mailáth György²⁸¹ becsülettel végezte munkáját szem előtt tartva a haza érdekét az uralkodói akarattal szemben. Páratlan felelősségérzetéhez lenyűgöző igazságosság társult, amelynek következtében nem vakította el az országos méltóság hatalomérzete, hanem újabb munkát látott meg ott, ahol más már pihenni tért volna.²⁸²

A nádor távollétében elnökkölt az elkövetkezendő évek országgyűlésein (1839/40-es, 1843/44-es és az 1847/48-as országgyűlésen)²⁸³, vezetése alatt születtek meg a reformkor céljait megkoronázó törvények többsége, úgymint a magyar nyelv és nemzetiségről szóló 1844. évi II. törvénycikk²⁸⁴, vagy a nem nemesek hivatal és birtokképeségét biztosító törvénycikkek.²⁸⁵

Az 1848. márciusában elfogadott változtatások következtében az országbírói tisztség jogköréből kihasítva létrehozták az igazságügy miniszteri méltóságot²⁸⁶, így II. Mailáth György a Hétszemélyes tábla elnöki tisztjét töltötte be országbírói minőségében, annak 1849. áprilisában bekövetkezett megszűntetéséig.²⁸⁷

²⁷⁵ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁷⁶ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 9. o.; lásd még: ÚMÉL. IV., 408. o., MNL 12., 557. o.

²⁷⁷ VÚ., 1860/28, 334. o.; lásd még: Nagy 7., 253. o.

²⁷⁸ Nagy 7., 253. o.

²⁷⁹ Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 10. o.

²⁸⁰ Fraknoi, 153. o.

²⁸¹ Pallas XII., 203. o.

²⁸² Emlékbeszéd II. M. GY. felett, 10. o.

²⁸³ Nagy 7., 253. o.

²⁸⁴ CIH., 1844. évi II. törvénycikk

²⁸⁵ CIH. 1844. évi IV. törvénycikk

²⁸⁶ VÚ., 1861/6, 61. o.

²⁸⁷ MJL V., 717. o.

Az 1848. évi pesti országgyűlés felsőházának elnöki tisztségét viselte, de hamarosan lemondott erről a pozícióról.²⁸⁸ Az uralkodó 1848. szeptember 26-án Magyarország helytartójává nevezte ki, azonban nem fogadta el ezt a tisztséget. Pest osztrák elfoglalását követően az Alfred zu Windisch-Grätz herceghez küldött békekövetség tagja²⁸⁹, majd az igazságügyi teendők ellátásával bízták meg²⁹⁰ 1849 júniusáig.²⁹¹

Ezt követően a politikai élettől visszavonultan élt Zavaron²⁹² 1861. április 11-én Bécsben bekövetkezett haláláig.²⁹³ Feleségétől, Uzsovics Karolinától²⁹⁴ egyetlen fia született, aki szintén a György nevet kapta, így a megkülönböztethetőség végett III. Mailáth Györgyként emlegeti a szakirodalom, de egyszerűbben csak ifjabb Mailáth Györgyként írták, amely azonban nem túl szerencsés, mivel ezen György fiú gyermekének neve is György volt.

4.3. III. Mailáth György, „a jognak nemese”

Székhelyi Gróf III. Mailáth György 1818. december 17-én született Pozsonyban.²⁹⁵ Tanulmányai befejezését követően 1838-ban Baranya vármegye aljegyzője, majd főjegyzője lett.²⁹⁶ 1839-ben Baranya vármegye másod-, majd 1840-ben első alispánja. A mindössze huszonegy éves III. Mailáth György (az országgyűlés legifjabb tagjaként) 1839/1840-es országgyűlésen Baranya vármegye követe volt. Első országgyűlésén a tanulás volt a célja, fölül tudott emelkedni a „feltűnési vágyon” és távol maradt az „elhamarkodott lépésektől”.²⁹⁷

Az országgyűlés végét követően a vármegyei életben aktívan vett részt. Konzervatív nézetei ellenére sürgette a nemesi adómentesség eltörlését, amely mellett végül Baranya vármegye is döntött.²⁹⁸ 1843 és 1846 között főispáni helytartó, végül pedig 1846-tól 1848-ig főispánja volt a vármegyének.²⁹⁹

²⁸⁸ Pallas XII., 203. o.

²⁸⁹ MNL 12., 557. o.

²⁹⁰ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁹¹ MNL 12., 557. o.

²⁹² VÚ., 1860/28, 334. o.

²⁹³ ÚMÉL. IV., 408. o.

²⁹⁴ Pécs Lexikon I. (A–M), Főszerkesztő: Romváry Ferenc, Kiadó: Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft., Pécs, 2010, 480. o.

²⁹⁵ Magyarok születésnapjai, 42. o.

²⁹⁶ Vasárnapi Újság, Pest, 1860. december 9., Hetedik évfolyam, 50-ik szám (a továbbiakban: VÚ. 1860/50), 605. o.

²⁹⁷ Pallas XII., 204. o.

²⁹⁸ VÚ. 1860/50, 605. o.

²⁹⁹ MNL. 12., 557. o.

Az 1843/44-es országgyűlés munkájában tevékenyen vett részt, nemzetiségi kérdésekben szabadelvű nézeteket vallott.³⁰⁰ Az országgyűlés után Baranya vármegye adminisztrátorává nevezték ki³⁰¹, ilyen minőségében beutazta „Német-, Belga-, Holland-, Francia- s Angolországokat” és megfigyelte az ottani közeletet valamint a törvényhozások menetét.³⁰² Az 1847/48-as országgyűlésen a Konzervatív párt egyik vezetője volt, a forradalom és szabadságharc bukását követően azonban visszavonult a politikai élettől.³⁰³

A haza érdekét szem előtt tartva aláírta 1851-ben a huszonnégyek emlékiratát, valamint a 140 aláírással ellátott 1857-ben az uralkodónak benyújtott kérvényt is.³⁰⁴ 1859-től a Birodalmi Tanács tagja³⁰⁵, 1860. október 20-án pedig ő lett a tárnokmester.³⁰⁶ 1860 novembere és 1861 novembere között a Helytartótanács elnöke, majd közreműködött Apponyi György kiegyenlítési tervének elkészítésében 1862-ben.³⁰⁷ Az 1861-es országgyűlésen a főrendiház másodelnöke.³⁰⁸ 1865 júniusától a magyar udvari kancellár.³⁰⁹ Ferenc József 1867. március 22-én Sennyey Pál lemondását követően a főrendi tábla elnökének, valamint országbírónak nevezte ki.³¹⁰ Vezetése alatt született meg a bíróságra vonatkozó legelső hazai polgári jellegű és a modern államiság jegyét magánviselő törvényünk, az 1869. évi IV. törvénycikk.

1869-ben az átalakult Curia semmítőszéki osztályának elnöke, majd 1882-től a Curia elnöke.³¹¹ Ő volt az utolsó olyan személy, aki a főrendiház és a legfelsőbb bíróság elnöke is volt.³¹² Felmenőire jellemző pontossággal és odaadással végezte hivatását.

Nemcsak a politikai és törvénykezési életben vállalt nagy szerepet és emelkedett a halhatatlan nevű nagy magyarok társaságának tagjai közé, hanem a kultúra terén is. Gyakran vett részt az Akadémia (amelynek 1861-be igazgatója is volt), valamint a Kisfaludy Társaság ülésein is.³¹³ A Műcsarnok megépítésére 100.000 Forintot gyűjtött össze.³¹⁴ III. Mailáth György hozta létre a curiai könyvtárat, felállítására saját vagyonából is jelentős összeget

³⁰⁰ Nagy 7., 253. o.

³⁰¹ ÚMÉL. IV., 408. o.

³⁰² VÚ. 1860/50, 605. o.

³⁰³ Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Második kötet L-Z, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969 (a továbbiakban: MÉL. II.), 124. o.

³⁰⁴ Nagy 7., 254. o.

³⁰⁵ MNL. 12., 557. o.

³⁰⁶ Nagy 7., 254. o.

³⁰⁷ MNL. 12., 557. o.

³⁰⁸ MÉL. II., 125. o.

³⁰⁹ ÚMÉL. IV., 409. o.

³¹⁰ Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai, I. kötet, Nyomatott az Athenaeum R. T. nyomdájában, Pest, 1868, 122. o.

³¹¹ MÉL. II., 125. o.

³¹² ÚMÉL. IV., 409. o.

³¹³ Pallas XII., 204. o.

³¹⁴ MNL. 12., 557. o.

fordított.³¹⁵ Értékmentő kulturális tevékenységének újabb bizonyítéka, hogy egy rövid ideig a könyvkiadással foglalkozó katolikus Szent István Társulat elnöki tisztét is betöltötte.³¹⁶

III. Mailáth György élete „nem a hullámozó életfolyam békés kiömléseként”³¹⁷ ért véget, hanem rablógyilkosság áldozata lett 65 éves korában. 1883. március 29-én éjjel a saját huszára segítségével két férfi fojtotta meg a budai várban lévő lakásában. Mindhármukat kötél általi halálbüntetésre ítélték. III. Mailáth Györgyöt Pozsony vármegyében található zafari birtokán helyezték örök nyugalomra.³¹⁸ Az egész nemzet megrendült halálán, „mi, a jogászat, szintén gyászba borulunk, kik legtöbbet veszítettünk benne: a jognak *nemesét!*”³¹⁹

³¹⁵ Pallas XII., 204. o.

³¹⁶ Székhelyi Mailáth György Emlékezete, Csernoch János elnöki megnyitó beszéde a Szent István-Társulat LXX-ik közgyűlésén, 1925. évi március hó 19-én, A Szent István-Társulat Kiadása, Budapest, 1926, 4. o.

³¹⁷ Jogtudományi Közlöny, Budapest, Tizenharmadik évfolyam, 1883. április 6., 14. szám (a továbbiakban: JK. 1883/14.), 105. o.

³¹⁸ Pallas XII., 204. o.

³¹⁹ JK. 1883/14., 105. o.

Összegzés

Az ország életében az egyik legtöbbet vitatott és részletekbe menően vizsgált korszakában próbáltam más, általam meghatározott, szempontból a hazai igazságszolgáltatásnak egy olyan kis szeletét bemutatni, amilyen átfogó mű eddig még nem készült.

A legfelsőbb bírói fórum több mint három évtizedes történetének olyan időszakát ismertetem, amelyben a magyar nemzet politikai elitje felismerte a több évszázados történelmi hagyományainak, jogintézményeinek hibáit, és próbált változtatni azokon. A dolgozatban bemutatott főméltóságok, és a hozzájuk hasonló, a haza iránt elkötelezett államférfiak nélkül a régóta időszerű változások nem történhetek volna meg ebben a korszakban. Szükséges volt tehát a személyek, az általuk betöltött legfontosabb tisztség, az országbírói méltóság ismertetése, hogy minél pontosabb képet kapjunk az ekkor uralkodó viszonyokról.

A dolgozat elkészítése során igyekeztem a lehető legtöbb rendelkezésre álló korabeli, forrást felkutatni és felhasználni, hiszen ezek a művek a változások korában íródtak. Szerzőik részei voltak a rendi és a beköszöntő új világ jogi hátterének kidolgozásában, így az elsődleges forrásokat felhasználva próbáltam a lehető legpontosabb képet alkotni a Curiáról. A később íródott szakmai könyvek, az újabb korszakok neves jogtudósai által megírt művek használata hozzásegített a dolgozat egyediesítésében, hiszen újabb perspektívába helyezve próbálnak átfogó képet adni az legfőbb ítélkezői szerv történeti fejlődéséről.

Abban a korszakban, amikor nem lehetett tudni, hogy ki a barát, s ki az ellenség, kihez kell hűnek lenni, a hazai bírói fórumok közül a Curia, mint a legfőbb bírói fórum, – ahogy azt II. Mailáth György, mint országbíró, s így a Hétszemélyes tábla elnöke, valamint a Curia elnöke meghatározta – nem követte a kormányt és a törvényhozó országgyűlést Debrecenbe, hanem székhelyén folytatta a független ítélkezést.

A Curia, egymástól elválaszthatatlan szimbiózisban működő két táblájának korábbi korszakokban kialakult legfontosabb jellemzőinek ismertetése elvezetett minket a reformkor utolsó évtizedéhez, amikor újabb egységgel egészült ki a Hétszemélyes és a Királyi tábla, a Váltó-feltörvényszékkel. Fontos előjele volt ez az indikátor hatású intézkedése a hazai törvényhozásnak, hiszen ez vezetett el minket a forradalom és szabadságharc dicső napjaiban megfogalmazott és az országgyűlés által elfogadott, az uralkodó által kihirdetett, a polgári átalakulást megalapozó áprilisi törvényekhez. Ezekben a hónapokban sikerült törvényi

keretek között szabályozni azokat a reformkorban felmerült kérdéseket, amelyek a polgári korszak előfutárai voltak.

A szabadságharc leverését követő évtized során a központosítási törekvések ellenére a haza hű maradt önmagához, és ellenállt az elnyomásnak. Hazánkfiak a neoabszolutizmus enyhülésekor jelentkező legelső lehetőséget kihasználva kísérletet tettek a történeti alkotmányunk visszaállítására. Az Országbírói Értekezleten, az elnök, Apponyi György országbíró javaslatára elfogadták az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, valamint döntöttek a Curia újbóli felállításáról. A testület által alkotott javaslatokat az 1861-es évi országgyűléshez beterjesztették, amely támogatólag helyben hagyta azokat, így az országgyűlés tevékenységének legnagyobb eredményeihez volt sorolható. Ezek azok az intézkedések, amelyeket a nemzet teljes egységben, az uralkodó támogatásával és a haza érdekét szem előtt tartva alkottak meg.

Az újból felállított Curia teljes leterheltséggel működött azt ezt követő hat év során. A bécsi legfőbb törvényszék magyar osztályának hagyatéka, valamint a korábban megindult eljárások sokasága miatt komoly erőfeszítések árán tudták lezárni az éveken át húzódó pereket.

III. Mailáth György országbíró tevékenységének időszaka már átvezet minket a Curia történetének következő korszakába.

Mint láthatjuk, jelentős szerep jutott a Curiának hazánk egyik legnehezebb korszakában. Nem tántorította el semmilyen elébe kerülő akadály attól, hogy tisztán a jogi normákat figyelembe véve hozzon igazságos ítéleteket, minden külső behatástól mentesen. Így teljes meggyőződéssel állítom, hogy a Curiára ráillik az a latin közmondás, miszerint: „Iustitia est regnorum fundamentum”.

Hivatkozott irodalom és források

1. A Pallas Nagy Lexikona, X. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895
2. A Pallas Nagy Lexikona, XII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896
3. A Pallas Nagy Lexikona, XIII. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1896
4. Az 1861. év ápril 2. Pesten egybegyült országgyűlés Főrendi házának Naplója., Szerkeszti: Hajnik Károly, Landerer és Heckenast Tulajdona, 1861
5. Az 1861. év ápril 2. Pesten egybegyült országgyűlés Képviselőházának Naplója., Szerkeszti: Hajnik Károly, Második Kötet, Landerer és Heckenast Tulajdona, 1861
6. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai, I. kötet, Nyomatott az Athenaeum R. T. nyomdájában, Pest, 1868
7. Az ausztriai birodalmat illető közönséges birodalmi törvény- és kormánylap, Bécs, Kiadatott és szétküldetett: 1851. május 28-án, XL. darab
8. Az ausztriai birodalmat illető közönséges birodalmi törvény- és kormánylap, Bécs, Kiadatott és szétküldetett: 1852. december 15-én, LXXIII. darab
9. Az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861., Nyomatott Trattner-Károlynál, Pesten, 1861
10. Berzeviczy Albert: Az absolutismus kora Magyarországon, 1849-1865, Első kötet, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1922
11. Berzeviczy Albert: Az absolutismus kora Magyarországon, 1849-1865, Harmadik kötet, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1932
12. Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története, Második, bővített kiadás, Szerkesztette: Molnár András, Kiadó: Zala Megyei Bíróság és Magyar Jogászegylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996
13. Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékkiadás, Franklin Társulat, Budapest, 1896
14. Emlékbeszéd idősb Székhelyi Majláth György m. akad. igazgató tag felett : a M. Tudom. Akademia XXI. ünnepélyes köz ülésében jan. 17. 1863, Tartotta: Lonovics József, A M. Tudom. Akademia évkönyvei X. köt. XI. darab, Pest, Eggenberger Ferdinánd Magy. Akad. Könyvárusnál, 1863

15. Fraknói Vilmos: A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedés, Pesten, 1863
16. Frank Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban, I. rész, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1845
17. Függelék az ideiglenes törvénykezési szabályokhoz: az új törvénykezési rendszer behozatala óta kibocsátott szabályrendeleteknek hiteles adatok nyomán összeállított teljes gyűjteménye, Első kötet, Heckenast Nyomdája, Pest, 1864
18. Hegedűs Lajos: A magyar közjog alapvonalai, Heckenast Gusztáv nyomdája, Pest, 1861
19. Jogtudományi Közlöny s mellékletül a M. Kir. Curiai ítéletek, Pest, 1867. február 10., Második évfolyam, 6. szám
20. Jogtudományi Közlöny, Budapest, Tizennyolcadik évfolyam, 1883. április 6., 14. szám
21. Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Első kötet A-K, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967
22. Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Második kötet L-Z, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969
23. Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, III. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900
24. Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, IV. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903
25. Magyar Jogi Lexikon, szerkesztette: Márkus Dezső, V. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1904
26. Magyar lexikon, az összes tudományok enciklopédiája, Szerkesztő: Somogyi Ede, Első kötet, Kiadja: Rautmann Frigyes, Budapest, 1879
27. Magyar Nagylexikon, Tizenkettedik Kötet Len-Mep, Főszerkesztő: Bárány Lászlóné, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2001
28. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal, Hetedik kötet, Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860
29. Ökröss Bálint: Általános Magyar Polgári Magánjog az 1848. évi törvényhozás és az Országbírói Tanácsokmány módosításai nyomán, Nyomatott: Landerer és Heckenastnál, Pest, 1863
30. Pécs Lexikon I. (A–M), Főszerkesztő: Romváry Ferenc, Kiadó: Pécs Lexikon Kulturális Nonprofit Kft., Pécs, 2010

31. Pomogyi László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézisztár, Mérték Kiadó Kft., Budapest, 2008
32. Récsi Emil: Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott, Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, Buda-Pest, 1861
33. Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1959
34. Somlyódy István: A magyar bírói függetlenség mint egyik alkotmánybiztosíték kiépítéséről, Wesselényi Géza Könyvnyomdája, Szeged, 1906
35. Stipta István: A magyar bírósági rendszer története, második, javított kiadás, Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1998
36. Suhayda János: A magyar polgári törvénykezés rendszere az Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokhoz alkalmazva, Nyomatott Trattner-Károlynál, Pesten, 1862
37. Szabó István: A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlata az államalapítástól napjainkig, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004
38. Székelyi Mailáth György Emlékezete, Csernoch János elnöki megnyitó beszéde a Szent István-Társulat LXX-ik közgyűlésén, 1925. évi március hó 19-én, A Szent István-Társulat Kiadása, Budapest
39. Thewrewk József: Magyarok születésnapjai, Első füzet, vagyis Országgyűlési Emlény az 1843/44-iki országgyűlés emlékezetére, Harmadik Kiadás, Nyomatott: Id. Poldini Ede és Noséda Gyulánál, Pest, 1861
40. Törvényhozási s Törvényszéki Csarnok, Kiadó tulajdonos és felelős szerkesztő: Szokolay István, Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál, Pesten, 1861, Harmadik évfolyam, 113. szám, 1861. augusztus 30., péntek
41. Törvényhozási s Törvényszéki Csarnok, Kiadó tulajdonos és felelős szerkesztő: Szokolay István, Nyomatott Kocsi Sándor által, Pesten, 1865, Hetedik évfolyam, 3. szám, 1865. január 10., kedd
42. Új Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Markó László, I. kötet A-Cs, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001
43. Új Magyar Életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Markó László, IV. kötet L-Ö, Magyar Könyvklub, Budapest, 2002
44. Varga Endre – Veres Miklós: Bírósági levéltárak 1526-1869, szerkesztette: Sashegyi Oszkár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989
45. Varga Endre: A királyi curia 1780-1850, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974

46. Vasárnapi Újság, Pest, 1860. december 9., Hetedik évfolyam, 50-ik szám
47. Vasárnapi Újság, Pest, 1860. július 8., Hetedik évfolyam, 28-ik szám
48. Vasárnapi Újság, Pest, 1861. február 10., Nyolcadik évfolyam, 6-ik szám
49. Vasárnapi Újság, Pest, 1899. március 5., 46. évfolyam, 10-ik szám
50. Wenzel Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere, I. kötet, A Kir. M. Egyetemi Nyomdából, Buda, 1863